

TURUN KAUPPAKORKEAKOULUN JULKAISUJA

PUBLICATIONS OF THE TURKU SCHOOL
OF ECONOMICS AND BUSINESS ADMINISTRATION

*Jani Erola - Pekka Räsänen -
Laura Halenius - Veera Vasunta -
Teemu Haapanen*

SUOMI 2004

*Aineistonkeruu ja tutkimus-
seloste sekä yhteiskunnan ja
kulutuksen muutos 1999-2004*

Copyright © Kirjoittajat & Turun kauppakorkeakoulu

ISBN 951-564-300-7 (nid.) 951-564-301-5 (PDF)

ISSN 0357-4687 (nid.) 1459-7632 (PDF)

UDK 303.1

303.6

330.567

64.03

316.3

Esa Print Tampere, Tampere 2005

ABSTRAKTI

Julkaisussa esitellään loppuvuodesta 2004 kerätty survey-aineisto *Suomi 2004 – kulutus ja elämäntapa uuden vuosituhannen alussa*. Kyseessä on postikysely, jonka otos oli 6000 suomenkielistä suomalaista. Aineistossa olevien tapausten lukumäärä on 3627 ja aineiston lopullinen vastausprosentti on 61,77. Aineisto kerättiin Turun kauppakorkeakoulussa taloussosiologian oppiaineessa yhteistyössä Turun yliopiston sosiologian laitoksen kanssa.

Julkaisun alussa esitellään aineiston kerääminen sekä suoritetaan kadon ja edustavuuden tarkastelu. Katoanalyysin perusteella aineisto todetaan hyvin suomalaista yhteiskuntaa edustavaksi. Julkaisun lopussa tarkastellaan suomalaisen yhteiskunnan ja kulutuksen muutosta vuosien 1999 ja 2004 välillä. Analyysi toteutetaan vertaamalla *Suomi 2004*-aineistoa aikaisemmin kerättyyn *Suomi 1999 – kulutus ja elämäntapa vuosituhannen vaiheessa* – aineistoon.

ASIASANAT: postikysely, survey, edustavuus, kato, kulutus, yhteiskunta

SISÄLLYSLUETTELO

1	JOHDANTO	7
2	OTANTA, KYSELYN KERÄÄMINEN JA AINEISTON TALLENTAMINEN.....	9
	2.1 Otanta	9
	2.2 Kyselyn kerääminen.....	9
	2.3 Kysymysten koodaus ja lomakkeiden muuttujaryhmät	10
3	KATOANALYYSI JA AINEISTON EDUSTAVUUS	13
	3.1 Vastausprosentti ja kato	13
	3.2 Aineisto keskeisten taustamuuttujien mukaan	16
4	AINEISTON ARVIOINTIA.....	19
5	YHDISTETTY AINEISTO JA YHTEISKUNNALLISET MUUTOKSET	21
	5.1 Muutoksia suomalaisessa yhteiskunnassa.....	21
	5.2 Muutoksia suomalaisten kulutusmahdollisuuksissa ja kulutushalukkuudessa.....	25
	5.3 Johtopäätöksiä havaituista muutoksista 1999-2004.....	32
LIITE 1.	SUOMI 2004-KYSELYN KYSYMYSLOMAKE.....	35
LIITE 2.	SUOMI 1999-2004 – YHDISTETYN AINEISTON MUUTTUJALUETTELO JA KÄYTTÄJÄN OPAS	49

KUVIOLUETTELO

Kuvio 1.	Aikataulu ja lomakkeiden palautuksen seuranta.	10
Kuvio 2.	Otos ja lopullisen näytteen muodostuminen.	14
Kuvio 3.	Millä tavoin integroituminen yhteiskuntaan on muuttunut 1999-2004?.	23
Kuvio 4.	Kuinka merkittävä vastaajat pitävät eri epävarmuuden ja riskien aiheita 1999 ja 2004?	25
Kuvio 5.	Muutos taloudellisesti tiukasta tilanteesta selviämiseksi käytetyissä keinoissa 1999-2004.	29
Kuvio 6.	Muutos kulutushyödykkeiden välttämättömyydeksi kokemisessa.	31

TAULUKKOLUETTELO

Taulukko 1.	Aineiston ja otoksen vertailu sukupuolen mukaan.	15
Taulukko 2.	Tutkimusaineiston ja otoksen vertailu iän mukaan.	15
Taulukko 3.	Tutkimusaineiston ja otoksen sukupuolittainen vertailu eri ikäryhmissä.	16
Taulukko 4.	Vastaajien siviilisäätty.	17
Taulukko 5.	Vastausten alueellinen jakaantuminen.	17
Taulukko 6.	Yhteiskuntaluokkaan identifioituminen vastaajien oman arvion mukaan.	24
Taulukko 7.	Arvio vastaajan taloudellisesta tilanteesta kyselyhetkellä.	26
Taulukko 8.	Vastaajan arvio taloudellisesta tilanteestaan verrattuna viiden vuoden takaiseen tilanteeseen.	27
Taulukko 9.	Vastaajan arvio omasta taloudellisesta tilanteesta viiden vuoden kuluttua tulevaisuudessa.	28

1 JOHDANTO

Suomi 2004 – kulutus ja elämäntapa uuden vuosituhaten alussa –kysely kerättiin Turun kauppakorkeakoulun taloussosiologian oppiaineen ja Turun yliopiston sosiologian laitoksen yhteistyönä syksyllä 2004.

Kyselyn tavoitteena oli kartoittaa suomalaisten elämäntapoja ja kulutustottumuksia. Lomake laadittiin siten, että se oli valtaosin yhteneväinen vuonna 1999 kerätyn, *Suomi 1999 – kulutus ja elämäntapa vuosituhaten vaihteessa* –kyselyn kanssa. Lomakkeeseen sisällytettiin kuitenkin edeltäjänsä yksityiskohtaisempia kysymyksiä vastaajien ja heidän kotitalouksiensa jäsenien aikaisemmasta toiminnasta. Tällä niin kutsutulla retrospektiivisellä tarkastelulla on mahdollista saada tarkempaa tietoa erilaisista edellisen kyselytutkimuksen pohjalta havaituista ilmiöistä. Lisäksi lomakkeeseen sisällytettiin joitakin uusia kysymyksiä, jotka kiinnittyvät vuoden 1999 jälkeisenä aikana tärkeiksi nousseisiin sosiaalisiin ilmiöihin.

Otoskokoja kasvatettiin vuoden 1999 kyselyn 4001 tapauksesta 6000 tapaukseen. Tätä voidaan perustella sillä, että kyselyaineistojen yleinen käytännön ongelma on ollut riittämätön havaintojen lukumäärä. Etenkin aineistoissa edustettuina olevien väestöryhmien tai muiden osajoukkojen erillinen tarkastelu on ongelmallista muutamaan tuhanteen tapaukseen rajoittuneissa aineistoissa. Kuitenkin juuri näihin osajoukkoihin liittyvät tutkimuskysymykset kiinnostavat sosiaalitieteilijöitä usein eniten. Ongelma on todellinen niin Suomessa kuin laajemminkin länsimaissa.¹

Aineistonkeruusta, käsittelystä ja tallentamisesta vastasivat kauppatieteiden ylioppilaat *Laura Halenius* ja *Veera Vasunta* sekä valtiotieteiden ylioppilas *Teemu Haapanen*. Koko aineistonkeruu- ja tallennusprosessin suunnittelusta ja valvonnasta vastasivat filosofian tohtori *Jani Erola* (Turun kauppakorkeakoulu) ja valtiotieteiden tohtori *Pekka Räsänen* (Turun yliopisto). Kyselyn suunnitteluun osallistui hankkeen alkuaikoina myös dosentti *Terhi-Anna Wilska* (Väestöliitto). Koko projektin vastuulliseksi johtajaksi oli nimetty professori *Timo Toivonen* (Turun kauppakorkeakoulu).

Laura Halenius ja Veera Vasunta laativat lukujen 2 ja 3 käsikirjoituksen sekä liitteen 2 yhdessä Teemu Haapasen kanssa. Jani Erola ja Pekka Räsänen

¹ Aihetta on pohtinut tarkemmin esimerkiksi tunnettu brittisiologi John Goldthorpe (2000). Hänen mukaansa sosiologian kyvyttömyys kehittyä itsenäisenä tieteenalana johtuu osittain aineisto-ongelmista. (Ks. Erola 2004, 100, 260.)

vastaavat tutkimusselostuksen muiden osien raportoinnista ja käsikirjoituksen viimeistelystä.

Tätä tutkimusselostusta voidaan käyttää vuoden 1999 aineistoa koskevan selostuksen (Erola & Räsänen 2000) rinnalla molempia kyselyaineistoja käytettäessä. Liitteinä esitetään Suomi 2004 kyselyn alkuperäinen lomake (liite 1) sekä vuosien 1999 ja 2004 pohjalta muodostetun yhdistetyn aineiston käsikirja (liite 2).

Tutkimuksen toteuttaminen ei olisi ollut mahdollista ilman Turun kauppakorkeakoulun hankerahoitusta ja Turun yliopiston sosiologian laitoksen tarjoamia resursseja.

2 OTANTA, KYSELYN KERÄÄMINEN JA AINEISTON TALLENTAMINEN

2.1 Otanta

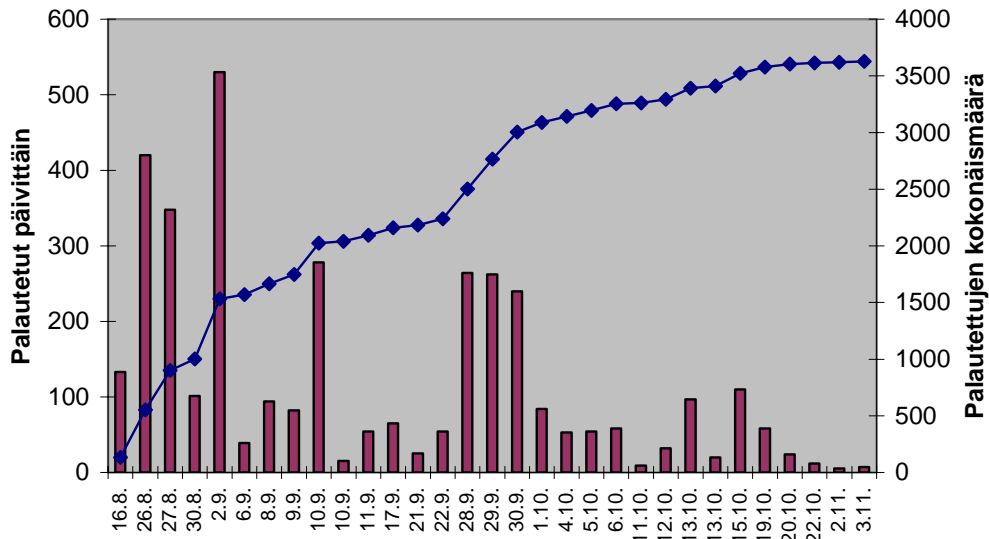
Kysely suoritettiin 6000 Suomessa asuvalle 18–75-vuotiaalle suomenkieliselle suomalaiselle kohdistettuna postikyselynä, jonka otos poimittiin yksinkertaisena satunnaisotantana Turun maistraatista. Aineisto kerättiin näin ollen samalla menetelmällä kuin aikaisempi *Suomi 1999* –aineisto (ks. tarkemmin Erola & Räsänen 2000).

Otoskokoa kasvatettiin kahdella tuhannella aikaisempaan aineistoon nähden. Tähän päädyttiin muun muassa siksi, että *Suomi 1999* –aineiston tapausmäärä todettiin joidenkin pienten väestöryhmien osalta liian pieneksi. Etenkin nuorten, kouluttamattomien ja työttömien sekä muiden taloudellisesti huono-osaisten väestöryhmien hienojakoinen tarkastelu on ollut tästä syystä ongelmallista. Vastaava ongelma on vaivannut monia muitakin suomalaisia, otokseltaan vastaavan kokoisia tai pienempiä kyselyaineistoja

2.2 Kyselyn kerääminen

Lomakkeen lähettäminen suoritettiin kaksivaiheisesti vuoden 1999 tapaan. Tämä toteutettiin seuraavan aikataulun mukaisesti. Kyselylomake postitettiin 20.8.2004 ja vastausaikaa annettiin 6.9. asti. Varsinaisen kyselylomakkeen palautusajan mentyä umpeen vastaamatta jättäneille henkilöille lähetettiin muistutuskirje 8.9. Toinen muistutuskirje, jonka mukana oli uusi kyselylomake, lähetettiin 20.9. Vastaamisaikaa annettiin 4.10. asti. Tämän jälkeen vastaamatta olevia lähestyttiin vielä yhdellä muistutuskirjeellä, joka postitettiin 8.10. ja vastausaikaa annettiin tällä viimeisellä kerralla 18.10. asti.

Lokakuun loppupuolella palautettujen lomakkeiden määrä oli jo melko vähäinen ja marraskuun alun jälkeen uusia lomakkeita ei enää palautettu. Kyselyn suorittamisen aikataulua ja päivittäin palautettujen lomakkeiden lukumäärän vaihtelua havainnollistetaan alla näkyvässä kuviossa 1.

Kuvio 1. Aikataulu ja lomakkeiden palautuksen seuranta.

2.3 Kysymysten koodaus ja lomakkeiden muuttujaryhmät

Lomakkeita tallennettiin sitä mukaa, kun ne palautuivat Turun kauppakorkeakoulun taloussosiologian oppiaineeseen. Lomakkeiden tiedot (vrt liite 1) tallennettiin muuttujakohtaisesti siten, että kysymyksestä 1 (Suku) muodostettiin muuttuja 1 (V1), kysymyksestä 2 (syntymävuosi) muuttuja 2 (V2) jne. Jos yksittäisestä kysymyksestä jouduttiin muodostamaan useampi muuttuja, ne nimettiin kysymyksen numeron mukaan kirjainmerkein varustettuna (esim. muuttuja V28a, V28b jne.). Tietojen koodaus on tehty sillä periaatteella, että vastaajan lomakkeesta valitsevat arvot saavat vastaavan muuttujan arvon.

Avoimena kysytyt tiedot on koodattu siinä muodossa kun vastaaja on ne lomakkeeseen kirjoittanut. Avoimena kysytyt oma, puolison ja vanhempien ammatti (V13, V19, V23, V24) on koodattu myös ISCO68-ammittiluokituksen ja Erikssonin ja Goldhorpen luokaluokituksen mukaisesti (ks. tarkemmin Erikson & Goldthorpe 1992). Syy ISCO68 –luokituksen käyttöön uudemman ISCO88-luokituksen sijaan on lähinnä tekninen: Suomi 1999-aineiston olemassa oleva koodiavaimen pohja avoimena kysytyjen ammattinimikkeiden koodaamiseksi käytti ISCO68-luokitusta. Valmiita syntakseja

ammattiluokituksen muuttamiseksi uudempaa ISCOa vastaavaksi on kuitenkin saatavilla (esim. Ganzeboom 2005).

Ammattitietojen lisäksi tulojen ja lainojen yhteydessä kysytyt avokysymykset on koodattu numeeriseen muotoon euromääräisesti (ks. V50, V51, V52, V53, V54, V55).

3 KATOANALYYSI JA AINEISTON EDUSTAVUUS

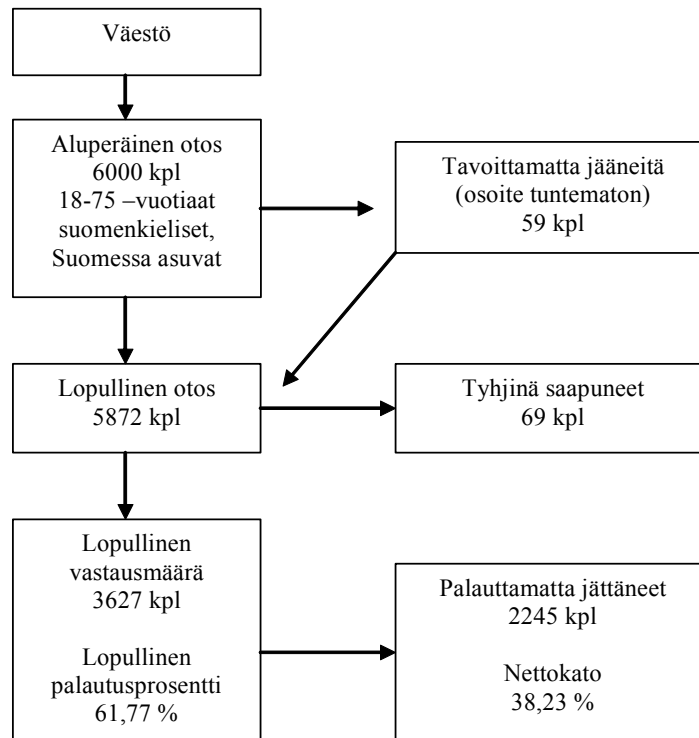
3.1 Vastausprosentti ja kato

Haastattelu- ja kyselytutkimusten vastausprosentilla ja kadolla on huomattava merkitys tulosten yleistettävyyden kannalta. Tästä huolimatta ei ole olemassa vakiomenettelyä kadon suuruuden kuvaamiseksi. On harkinnanvarainen asia millä tavalla kadon rajat määritellään, koska yleinen käytäntö näyttäisi olevan sellainen määrittely, jolla aineiston vastausprosentti saadaan näyttämään mahdollisimman korkealta (esim. Sievers ym. 1974, 530; Alkula ym. 1994).

Yleensä katoprocentti on järkevintä laskea vastaamatta jääneiden osuutena perusjoukkoa edustavasta otoksesta eli tavoitetusta näytteestä. Tämän kyselyn lopullisen näytteen muodostumista havainnollistetaan alla olevassa kuviossa 2.

Lomakkeita palautettiin 3627 ja kyselyn lopulliseksi vastausprosentiksi saatiin 61,77. Tätä sunnilleen 62 prosenttiyksikön suuruista osuutta voidaan pitää kohtuullisena koko väestöä edustavissa postikyselyissä (vrt. esim. de Vaus 1991; Alkula ym. 1994; Toivonen 1999). Huolellisesti toteutetuissa postitse kerättävissä survey-aineistoissa vastausprosentit ovat viimeisen kymmenen vuoden aikana vakiintuneen 60-65 prosentin välille². On kuitenkin huomattava, että 38 prosenttiyksikön kato saattaa vääristää saatuja tuloksia ainakin joitakin aineiston osaryhmiä tarkasteltaessa. Tutkimustuloksia tulkittaessa tätä kysymystä on pohdittava tapauskohtaisesti. Eri kysymysten osalta puuttuvien vastausten osuus on keskimäärin alle kuusi prosenttia. Vastausprosentti on siis kohtuullinen, vaikka joidenkin kysymysten osalta vastaamatta jättäneiden osuus on melko suuri. Aineiston käytön kannalta erityisen huomionarvoista on nettotuloja ja velkaantumista koskevien kysymysten kadon suuruus (ks. muuttujat V50-V55). Esimerkiksi kotitalouden nettotuloja koskevan kysymyksen (V51) kato oli 13,9 prosenttiyksikön suuruinen. Ilmiö on tavallinen postikyselyissä.

² Puhelimitse toteutettavien kyselyiden vastausprosentit ovat 10-20 prosenttia korkeammat, mutta toteuttamiskustannukset ovat vastaavasti huomattavasti kalliimmat. Kuitenkaan kirjallisuudessa aiemmin uumoilluista postikyselyiden kadon kasvamisesta ei viimeisen kymmenen vuoden ajalta ole löydettävissä kovinkaan vahvoja merkkejä.

Kuvio 2. Otos ja lopullisen näytteen muodostuminen.

Tutkimusaineiston edustavuutta suhteessa alkuperäiseen otokseen vertailtiin sukupuolen ja iän osalta. Vertailukohtana käytettiin vuoden 2002 väestötietoja (SVT 2003) Vertailun tulokset näkyvät alla olevissa taulukoissa.

Taulukon 1 perusteella sukupuolen osalta esiintyy aineistossa lievää valikoivuutta. Käytetyn aineistonkeruun menetelmällä (postikysely) tavanomaiseen tapaan naiset ovat vastanneet innokkaammin kuin miehet. Heidän osuutensa on tutkimusaineistossa noin viisi prosenttia suurempi kuin alkuperäisessä otoksessa. Vastausosuuksien välinen ero ei kuitenkaan ole siinä määrin suuri, että sillä olisi kovinkaan monen tutkimuskysymyksen kannalta merkitystä. Sukupuolen ollessa analyysin keskeinen muuttuja, on kuitenkin tulosten tulkinnassa aiheellista huomioida havaittu valikoituneisuus.

Taulukko 1. Aineiston ja otoksen vertailu sukupuolen mukaan.

	Miehet	Naiset	Yhteensä
Aineisto	1625 45 %	1968 55 %	3593 100 %
Väestö	1 875 921 50 %	1 881 241 50 %	3 757 162 100 %

Taulukko 2. Tutkimusaineiston ja otoksen vertailu iän mukaan.

	18-25	26-35	36-45	46-55	56-65	66-75	Yhteensä
Aineisto	437 12 %	586 17 %	624 18 %	755 22 %	670 19 %	435 12 %	3507 3507
Väestö	461 488 12 %	635 551 17 %	747 412 20 %	794 166 21 %	665 450 18 %	453 095 12 %	3 757 162 100 %

Iän osalta tutkimusaineisto vastaa melko hyvin Suomen väestöä. Taulukossa 2 tarkasteltujen ikäryhmien osalta erot ovat 1-2 prosenttiyksikön luokkaa. Tutkimusaineistossa ikäryhmä 36-45 on hieman aliedustettuna ja ikäryhmät 46-55 ja 56-65 ovat sen sijaan hieman yliedustettuja. Tätä eroa voidaan selittää esimerkiksi sillä, että 46-65-vuotiaiden elämäntilanne on sellainen, että heillä on enemmän vapaa-aikaa käytettävissään. Ikäryhmät ovat kuitenkin aineistossa pitkälti samassa suhteessa kuin alkuperäisessä otoksessa. Aineisto antaa hyvät edellytykset eri ikäryhmien väliseen vertailuun, koska eri ikäryhmät ovat jakaantuneet tasaisesti esimerkiksi 10-vuotisikäryhmä - jaottelun mukaan.

Taulukossa 3 on esitetty otoksen ja tutkimusaineiston välinen sukupuolittainen vertailu eri ikäryhmien mukaan. Aineistossa ei ole suuria eroja eri sukupuolten välillä missään ikäryhmässä, mutta esimerkiksi 46-55-vuotiaat naiset ovat aineistossa jonkin verran yliedustettuja samaan aikaan kun esimerkiksi 36-45-vuotiaat miehet ovat hieman aliedustettuja. Kokonaisuudessaan naisten vastausosuus on miehiä suurempi.

Taulukko 3. Tutkimusaineiston ja otoksen sukupuolittainen vertailu eri ikäryhmissä.

	18-25	26-35	36-45	46-55	56-65	66-75	Yhteensä
Aineisto Mies	178	265	281	331	311	200	1566
Nainen	256	320	343	421	354	230	1924
Mies %	5 %	8 %	8 %	9 %	9 %	6 %	45 %
Nainen %	7 %	9 %	10 %	12 %	10 %	7 %	55 %
Yhteensä	12 %	17 %	18 %	21 %	19 %	12 %	100 %
Väestö Mies	235746	325161	380059	400818	328810	205327	1875921
Nainen	225742	310390	367353	393348	336640	247768	1881241
Mies %	6 %	9 %	10 %	11 %	9 %	5 %	50 %
Nainen %	6 %	8 %	10 %	10 %	9 %	7 %	50 %
Yhteensä	12 %	17 %	20 %	21 %	18 %	12 %	100 %

Vaikka aineiston poikkeama väestöstä iän ja sukupuolen mukaan ei ole suuri, on aineistoon sisällytetty painomuuttuja, joka pyrkii ottamaan huomioon tämän poikkeaman³.

3.2 Aineisto keskeisten taustamuuttujien mukaan

Aineiston edustavuutta kuvataan seuraavaksi vastaajien siviilisäädyn ja koulutustaustan osalta. Aineiston edustavuutta peilataan myös alueellisten tekijöiden valossa. Aineiston ominaispiirteitä kuvataan taustamuuttujien mukaan sekä verrataan Suomen väestön vastaaviin lukuihin.

Taulukossa 4 esitetään tiedot vastaajien siviilisäädystä, jota kysyttiin lomakkeessa viiden vaihtoehdon avulla. Myös siviilisäädyn osalta tutkimusaineisto vastaa melko hyvin Suomen väestöä. Taulukossa 4 esitetyn tarkastelun mukaan erot ovat parin prosentin luokkaa. Naimisissa olevien osuus on 51 prosenttia, mikä on jonkun verran enemmän kuin Suomalaisessa väestössä keskimäärin. Sen sijaan eronneet ovat aliedustettuja aineistossa verrattuna Suomalaiseen väestöön.

³ Painomuuttuja on laskettu tuoreimpia mahdollisia, eli Tilastokeskuksen vuoden 2003 väestötietoja käyttäen (ks. SVT 2003).

Taulukko 4. Vastaajien siviilisääty.

	Naimattomat	Avioliitossa	Eronnut tai asumuserossa	Leski	Yhteensä
Aineisto	1 356	1 834	301	115	3 606
	38 %	51 %	8 %	3 %	100 %
Väestö	1 367 097	1 832 691	432 338	125 036	3 757 162
	36 %	49 %	12 %	3 %	100 %

Taulukko 5. Vastausten alueellinen jakaantuminen.

Postinumeroalue	N	%
Helsinki	890	25 %
Hämeenlinna	84	2 %
Lahti	150	4 %
Turku	325	9 %
Pori	86	2 %
Forssa	65	2 %
Tampere	366	10 %
Jyväskylä	198	6 %
Kouvola	66	2 %
Kotka	65	2 %
Mikkeli	73	2 %
Lappeenranta	109	3 %
Savonlinna	27	1 %
Seinäjoki	131	4 %
Vaasa	37	1 %
Kokkola	71	2 %
Kuopio	152	4 %
Pieksämäki	54	2 %
Joensuu	136	4 %
Ylivieska	46	1 %
Kajaani	66	2 %
Oulu	218	6 %
Kemi	66	2 %
Rovaniemi	81	2 %
Yhteensä	3562	100 %

Asuinalueen mukainen vastaushalukkuus näkyy yllä taulukossa 5. Tarkastelu on tehty postinumeron mukaan, joka on koodattu postinumeroalueen mukaan 24-luokkaiseksi asuinalue-muuttujaksi. Postinumeron käyttö asuinalueen tarkastelussa mahdollistaa melko hienojakoisten tulkintojen tekemisen, mutta myös yleisempiä, esimerkiksi Suomen läänijakoa noudattelevia luokituksia on helppo muodostaa.

Taulukossa kaupunkien nimet tarkoittavat postinumeroalueita, eivät pelkkiä kaupunki- ja taajama-alueita.

Taulukosta näkee, että 25 prosenttia vastauksista on saatu pääkaupunkiseudulta, mikä vastaa melko hyvin Helsingin seudulla asuvien määrää otokseen verrattuna. Myös muiden suurten asutuskeskusten (Turku, Tampere, Oulu) osuudet vastaavat pääpiirteittäin väestön osuuksia näissä asutuskeskuksissa. Pohjois-Suomesta on myös saatu riittävän edustava määrä vastauksia. Tämän perusteella aineiston voidaan tulkita kuvaavan melko hyvin koko maan väestöä. Vastaava asuinaluemuuttaja on sisällytetty Suomi 2004-aineistoon.

4 AINEISTON ARVIOINTIA

Empiirisessä tutkimuksessa aineistojen avulla tehtävien päätelmien kannalta on tärkeää tietää, kuinka hyvin aineistot edustavat sitä perusjoukkoa johon tulokset halutaan ulottaa. Edustavuusongelmat ovat kuitenkin erilaisia eri tutkimuskysymyksissä, joten tähän liittyviä aineistovaatimuksia on mahdoton käsitellä tässä yhteydessä. Olennaista Suomi 2004 –kyselyaineistossa kuitenkin on, että sen avulla on mahdollista saada tietoa monista sellaisista kysymysalueista, joihin ei koko väestöä edustavilla aineistoilla muutoin Suomessa pääse.

Erityisen tärkeä aineisto on kulutus- ja elämäntapakysymysten tarkastelussa sekä velkaantumista, taloudellista toimeentuloa ja sosiaalista huono-osaisuutta koskevien ongelmien kartoittamisen kohdalla. Näihin ongelmiin keskittyneet survey-tutkimukset tuntuvat edelleen painottuvan taloudellisen hyvinvoinnin ja köyhyyden esiintymisen yleisyyden arvioimiseen – ainakin Suomessa. Kansainvälisen tutkimustiedon valossa kuitenkin myös muut asiat kuten yksilön sosiaaliset suhteet ja kulutusmahdollisuudet ovat hyvinvoinnin tärkeitä osatekijöitä (esim. Diener & Seligman 2004). Suomi 2004 –aineisto tarjoaakin uudentyyppisiä avauksia sosiaalisen hyvä- ja huono-osaisuuden tarkasteluun eri näkökulmista.

Kyselyaineisto sisältää myös informaatiota yksilöiden tekemistä valinnoista arkielämän eri tilanteissa sekä sosiaalisesta identifioitumisproblematiikasta lähiympäristöönsä ja erilaisiin yhteiskunnallisiin instituutioihin. Nämä ovat teemoja, joita on kvantitatiivisesti tarkastelu vain vähän. Tässä mielessä Suomi 2004 –aineisto tarjoaa hyvät edellytykset kulutusyhteiskunta- ja elämäntapateemojen systemaattiseen ja koko suomenkielistä väestöämme edustavaan tarkasteluun. Vastaavalla tavalla tiedot vastaajan, vastaajan puolison sekä vastaajan vanhempien ammatista mahdollistavat monien sosiaalista liikkuvuutta ja yhteiskunnallisten asemien ”periytyvyyttä” koskevien argumenttien empiirisen testaamisen.

Yleisten elämäntapa- ja elinolokysymysten ohella uutta tieto- ja viestintäteknikkaa koskevat osiot tarjoavat monipuolista informaatiota esimerkiksi suhtautumisesta tietokoneisiin, matkapuhelimiin ja muihin ”uuden teknologian” laitteisiin. Aineiston avulla on esimerkiksi mahdollista verrata perinteisiä medioita, kuten televisiota tai sanomalehteä, koskevia asenteita tietoyhteiskunnalle tyypillisiä laitteita koskeviin asenteisiin.

Edellisten seikkojen lisäksi aineisto mahdollistaa myös ajallisten vertailujen tekemisen. Suomi 2004 –aineisto on pääosin vertailukelpoinen viisi vuotta aikaisemmin kerätyn Suomi 1999 –kyselytutkimusaineiston kanssa (ks. tarkemmin liite 2). Tällä perusteella aineisto on edustamiensa teemojen osalta ainutlaatuinen ja monipuolisesti hyödynnettävissä kahden ajankohdan vertailuun tähtäävissä pitkittäistutkimuksissa.

Edelleen aineisto on havaintoyksikköjä koskevan lukumääränsä valossa (N=3627) suuri useimpiin suomalaisiin kysely- ja haastatteluaineistoihin nähden. Näin ollen Suomi 2004 –kyselytutkimus tarjoaa käyttökelpoisen aineiston niin koko suomenkieliseen väestöön kuin yksittäisiin väestöryhmiin kohdistuvien tutkimuskysymysten tarkasteluun.

5 YHDISTETTY AINEISTO JA YHTEISKUNNALLISET MUUTOKSET

Suomi 2004 –kyselyaineisto on jatkoa aikaisemmin kerätylle Suomi 1999 –kyselyaineistolle. Näistä kahdesta, uudesta ja vanhasta aineistosta, on koottu yhdistetty aineisto toisiaan vastaavien muuttujien osalta. Tämän yhdistetyn aineiston muuttujaluettelo ja käyttäjän opas on esitetty liitteessä 2.

Yhdistetyn aineiston muuttujien otsikointi seuraa Suomi 2004 –aineiston muuttujien otsikointia.

Aineistoissa ilmoitetut kotitalouskohtaiset tulot sekä lainat on vakioitu Tilastokeskuksen elinkustannusindeksiä käyttäen vuoden 2004 tasolle. Toisin kuin alkuperäisessä Suomi 1999 –aineistossa, yhdistetty aineisto sisältää ammattien ISCO68- ja Erikson-Goldthorpe-luokittelun. Lisäksi aineisto sisältää sukupuolen ja iän mukaisen painokertoimen niin vuoden 1999 kuin 2004 osalta.

Yhdistetyssä aineistossa on vastaukset yhteensä 5991 henkilöltä. Seuraavassa luodaan yleissilmäys tähän aineistoon keskeisten yhteiskunnallisten asenne- sekä kulutus- ja elämäntapamuuttujien valossa. Ajallisista muutoksista raportoidaan tilastolliset merkitsevyydet sekä näiden voimakkuudet. Vuosia 1999 ja 2004 koskevia muutoksia tarkastellaan painokerrointa käyttäen, eli sukupuoleen ja ikään liittyvät otosvirheet vakioiden.

5.1 Muutoksia suomalaisessa yhteiskunnassa

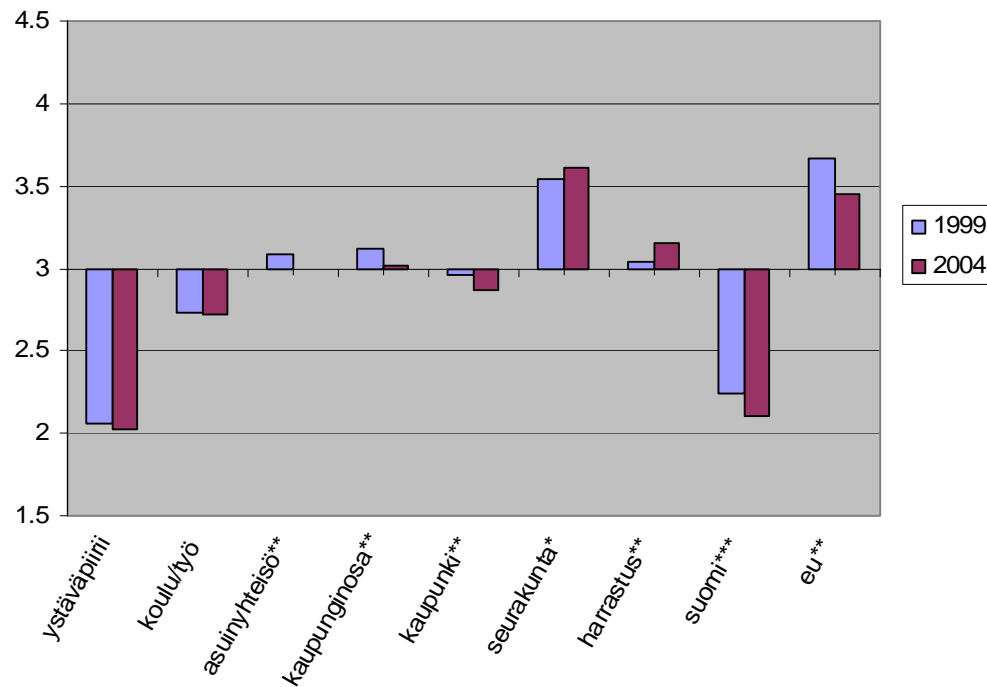
2000-luvulle siirryttäessä suomalainen yhteiskunta on muuttunut jälleen monella tavalla. Yhteiskunnallinen yhteenkuuluvuus näyttää lisääntyneen ja epävarmuus vähentyneen. Suurista muutostekijöistä etenkin jäsenyys Euroopan unionissa sekä kansainvälistyminen ovat alkaneet heijastumaan yhä voimakkaammin kansalaisten arkeen.

Kysymystä siitä, mihin voimakkaasti henkilö identifioituu osaksi erilaisia yhteiskunnallisia yhteisöjä, voidaan pitää yhteiskunnallisen koheesion tai integraation merkinä. Koheesion puutetta voidaan pitää viitteenä sosiaalisesta eksklusiosta eli syrjäytymisestä. Näin ovat tottuneet ajattelemaan niin sosiologian klassikot kuin viimeaikaisen empiirisen hyvinvointitutkimuksen edustajatkin (ks. Durkheim 1990; Heikkilä 2000; Moisio 2000.) Seuraavassa

tarkastellaan sitä, miten erilaisiin yhteisöihin kuulumisen tunne on muuttunut Suomessa 1999-2004. Vastaaajilta kysyttiin, kuinka kiinteästi he tuntevat kuuluvansa erilaisiin yhteisöihin. Muuttuja sai arvoja viisiportaisella Likert-asteikolla, jossa 1=”hyvin kiinteästi”, 5=”en lainkaan”. Uudemmassa vuonna 2004 kerätystä aineistosta kysymyksen numero on 41.

Eri yhteisöihin identifioitumisen muutosta 1999-2004 voi tarkastella kuvion 3 avulla. Kuviossa esitetään kunkin muuttujan keskiarvo kumpanakin vuotena, sekä se, poikkeavatko vuosien keskiarvot tilastollisesti merkitsevästi toisistaan. Tilastollisen merkitsevyyden tunnuksina käytetään tavanomaiseen tapaan tähtisymboleja (*). Kun muutos on tilastollisesti erittäin merkitsevä ($p < 0.001$), on symbolina ***, kun muutos on merkitsevä ($p < 0.01$), symboli on **, ja kun muutos on melkein merkitsevä ($p < 0.05$), symboli on *. Kuviossa esitettyjen pylväiden asteikointi eli skaalaus on sama kuin alkuperäisessä muuttujassa. Niiden keskikohdaksi on valittu skaalan 1-5 keskimäinen arvo eli 3. Keskikohdan yläpuolella olevat pylväät viittaavat heikkoon ja keskikohdan alapuolella olevat vahvaan yhteenkuuluvuuteen kyseisen yhteisön kanssa.

Ystäväpiiriin ja koulu- tai työyhteisöön kuulumisessa ei ollut havaittavissa muutosta, muiden muuttujien kohdalla oli. Asuinyhteisöön, kaupunginosaan tai kylään, kaupunkiin tai kuntaan, sekä Suomeen että EU:hun vastaajat katsovat kuuluvansa aikaisempaa kiinteämmin. Sen sijaan seurakuntaan, muuhun uskonnolliseen yhteisöön tai harrastus- tai muuhun vapaa-ajanseuraan vastaavat katsoivat 2004 kuuluvansa aikaisempaa harvemmin kiinteästi. Muutosten perusteella vaikuttaa siltä, että jonkinlainen voluntaristinen, osallistumista edellyttävä sosiaalinen koheesio olisi siis heikentynyt, kun taas vastaajan omasta toiminnasta riippumaton, jonkinlainen vastikkeeton sosiaalinen koheesio näyttäisi voimistuneen. Eniten yhteenkuuluvuutta tunnettiin edelleen ystäväpiiriin ja suomalaisen yhteiskunnan kanssa, vähiten uskonnollisen yhteisön ja EU:n kanssa. Jälkimmäisen kohdalla muutos on kuitenkin ollut suurin kaikista muuttujista. Tuloksia voidaan tulkita merkkinä siitä, että sosiaalinen syrjäytyminen olisi yhteiskunnassa vähentynyt, koska vastaajan omasta toiminnasta riippumaton yhteenkuuluvuuden tunne on lisääntynyt.

Kuvio 3. Millä tavoin integroituminen yhteiskuntaan on muuttunut 1999-2004? Kysymys: ”Kuinka kiinteästi tunnet kuuluvasi seuraaviin?” (1 = hyvin kiinteästi, 5 = en lainkaan). Vuosien välinen muutos tilastollisesti erittäin merkitsevä ($p < 0.001$) = ***, merkitsevä ($p < 0.01$) = **, melkein merkitsevä ($p < 0.05$) = *.

Entä miten yhteiskuntaluokkaan identifioidutaan? Viime vuosinahan on monesti törmätty väitteeseen, että yhteiskuntaluokan merkitys yhteiskunnallisena kategoriana olisi jollakin tavalla heikkenemässä tai jopa katoamassa kokonaan (esim. Beck 1992; Pakulski & Waters 1996).

Alla olevassa taulukossa 6 esitetään vastaajien oma arvio siitä, mihin yhteiskuntaluokkaan he katsovat kuuluvansa. Taulukosta voidaan havaita, että tässä ”subjektiivisessä luokkarakenteessa” on tapahtunut tilastollisesti merkitsevää muutosta. Muutos koskee erityisesti työväenluokkaa, johon itsensä subjektiivisesti sijoittavien osuus on kasvanut vuodesta 1999 liki neljä prosenttia. Työväenluokan osuus on lisääntynyt erityisesti sen ryhmän kustannuksella, joka ei koe kuuluvansa mihinkään luokkaan. Tulos viittaisikin siihen, että luokan merkitys yhteiskunnallisena kategoriana on pikemminkin kasvanut kuin vähentynyt. Muutos tarjoaa lisäevidenssiä toteamukselle, että keskustelu luokan merkityksen heikentymisestä vaikuttaa ennenaikaiselta.

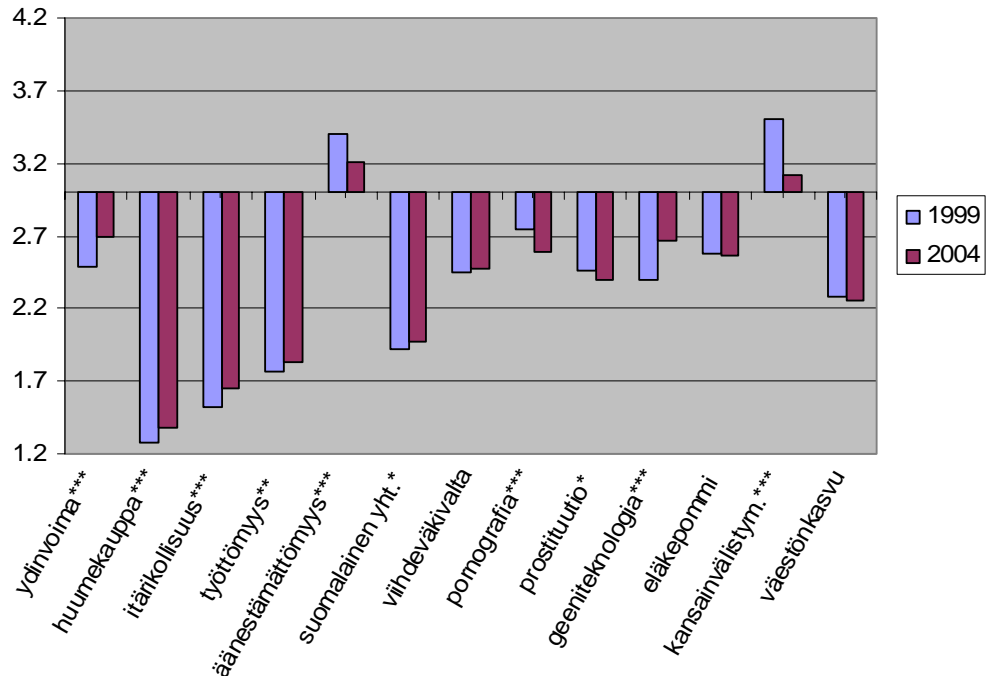
Taulukko 6. Yhteiskuntaluokkaan identifioituminen vastaajien oman arvion mukaan.

Vuosi	Ylä- luokka	Ylempi keskiluokka	Alempi keskiluokka	Työväen- luokka	Ei mikään luokka	Muu	
1999	1,1	20,1	28,6	30,0	16,8	3,4	100 (%)
2004	0,7	20,1	27,3	33,9	14,7	3,3	100 (%)

N=6147, $\chi^2=13,873$, v.a. 5, p=0,016.

Saavatko nämä viitteet sosiaalisen syrjäytymisen vähenemisestä ja perinteisten yhteiskunnallisten kategorioiden merkityksen kasvusta tukea myös riskien ja epävarmuuksien kokemisen muutosta tarkasteltaessa? Voidaan olettaa, että edellä mainittujen muutosten perusteella myös riskien- ja epävarmuuksien kokemisen pitäisi pääosin vähentyä. Vastaajilta kysyttiin, minkälaisiksi riskien ja epävarmuuden kohteiksi he kokivat useita eri asioita. Vastaajat arvioivat tätä jälleen viisiportaisella Likert-asteikolla, jossa 1= ”hyvin merkittävä”, 5= ”ei lainkaan merkittävä”). Muutokset nähdään kuviossa 4. Kuviota tulkitaan samaan tapaan kuin kuviota 3. Toisin sanoen merkittävänä pidetyt riskien ja epävarmuuden lähteet löytyvät siis kuvion keskikohdan alapuolelta, vähämerkityksellisinä pidetyt sen yläpuolelta

Väestönkasvua ja väkivaltaviihdettä lukuun ottamatta vuosien 1999 ja 2004 välillä oli tapahtunut tilastollisesti merkittävää muutosta siinä, kuinka merkittävänä riskejä ja epävarmuutta pidettiin. Vain muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta epävarmuuden ja riskien merkittävyys näyttää vähentyneen. Poikkeuksia ovat äänestämättä jättäminen, pornografia, prostituutio sekä kansainvälistyminen, joita kaikkia pidettiin 2004 merkittävämpinä riskien ja epävarmuuden lähteinä kuin viisi vuotta aiemmin. Äänestämättömyyttä ja kansainvälistymistä pidetään silti edelleen pienimpinä epävarmuuden ja riskien aiheina. Suurin muutos on ollut juuri kansainvälistymisen voimistumisen kohdalla. On kuitenkin vaikea arvioida tarkkaa syytä muutokselle. Kyseessä voivat olla niin kansainväliset terrori-iskut, EU:n laajeneminen kuin siirtolaisuuskin.

Kuvio 4. Kuinka merkittävänä vastaajat pitävät eri epävarmuuden ja riskien aiheita 1999 ja 2004? (1= hyvin merkittävä, 5= ei lainkaan.) Vuosien välinen muutos tilastollisesti erittäin merkitsevä ($p < 0.001$) = ***, merkitsevä ($p < 0.01$) = **, melkein merkitsevä ($p < 0.05$) = *.

5.2 Muutoksia suomalaisten kulutusmahdollisuuksissa ja kulutushalukkuudessa

Edellä kuvattujen muutostekijöiden voidaan ajatella heijastuvan yksilöiden arkeen myös kulutuksen tasolla. 1990-luvun laman jälkeisen talouskasvun hedelmät ovat tuoneet tällä vuosikymmenellä vakautta useimpien suomalaisten taloudelliseen tilanteeseen. Samalla työttömyysluvut ovat pysyneet varsin korkeina myös uuden vuosituhannen alussa. Kuitenkin kansainvälistyvän talouden käännapuolena useita työpaikkoja on siirtynyt ulkomaille, etenkin Kaukoitään. Moni suomalainen onkin huomannut omien kulutusmahdollisuuksiensa pysyvän heikkona vaikka bruttokansantuote ja muut talouden tunnusluvut jatkavat nousuaan. Mutta miten tällaiset muutostekijät heijastuvat koko väestön kokemina? Ovatko suomalaiset kokeneet taloudellisen tilanteensa sekä siihen liittyvät tulevaisuudennäkymät eri tavoin vuosina 1999 ja 2004?

Kyselylomakkeisiin sisältyi molempina vuosina kysymyksiä omasta taloudellisesta tilanteesta sekä tällä hetkellä että verrattuna viiden vuoden takaiseen aikaan. Lisäksi vastaajia pyydettiin arvioimaan taloudellista tilannetta viiden vuoden päästä. Nämä kysymykset löytyvät Suomi 2004 – kyselylomakkeen kysymyksistä 25, 26 ja 27.

Nykyistä taloudellista tilannetta kysyttiin seuraavasti: ”Miten kuvailisit elämäntilannettasi tällä hetkellä taloudellisen tilanteen osalta?”. Vastaajat merkitsivät vastauksensa viisiportaisesti asteikolla, jossa 1=”erittäin hyvä”, 2=”hyvä”, 3=”kohtalainen”, 4=”huono”, 5=”hyvin huono”. Vastaukset näkyvät alla olevassa taulukossa 7.

Taulukko 7. Arvio vastaajan taloudellisesta tilanteesta kyselyhetkellä.

Vuosi	Erittäin		Kohtalainen	Huono	Hyvin huono	
	hyvä	Hyvä				
1999	3,0	26,0	55,4	12,0	3,5	100 (%)
2004	5,5	33,9	49,7	8,4	2,9	100 (%)

N=5941, $\chi^2=81,227$, v.a. 4, p=0,000.

Taulukosta näkee, että oma taloudellinen tilanne koetaan selvästi paremmaksi vuonna 2004 kuin 1999. Vuonna 2004 miltei 40 prosenttia vastaajista koki taloudellisen tilanteensa hyväksi tai erittäin hyväksi. Vuonna 1999 vastaava osuus jäi alle 30 prosenttiyksikön. Myös taloudellisen tilanteensa huonoksi ja hyvin huonoksi kokevien osuus on laskenut muutamalla prosenttiyksiköllä. Erot ovat tilastollisesti erittäin merkitseviä.

Taloudellista tilannetta pyydettiin myös arvioimaan suhteessa aikaisempaan. Tätä kysyttiin seuraavasti: ”Millaisena koet tilanteesi taloudellisen tilanteen osalta verrattuna viiden vuoden takaiseen tilanteeseen?”. Vastaajat merkitsivät arvionsa samalla tavalla viisiportaiselle asteikolle, jossa 1=”paljon parempi”, 2=”hieman parempi”, 3=samanlainen”, 4=hieman huonompi”, 5=paljon huonompi”. Vastaukset näkyvät taulukosta 8.

Taulukko 8. Vastaajan arvio taloudellisesta tilanteestaan verrattuna viiden vuoden takaiseen tilanteeseen.

Vuosi	Paljon parempi	Hieman parempi	Samanlainen	Hieman huonompi	Paljon huonompi	
1999	9,0	27,1	35,6	19,6	8,6	100 (%)
2004	13,8	32,9	32,9	15,2	5,2	100 (%)

$N=5991$, $\chi^2=89,377$, v.a. 4, $p=0,000$.

Taulukko kuvaa hyvin sitä, että jälkimmäisenä tutkimusvuonna taloudellinen tilanne koettiin selvästi paremmaksi myös viiden vuoden takaiseen tilanteeseen kiinnitettynä. Toisin sanoen tulokset ovat tältä osin hyvin samansuuntaisia kuin edellä. Vuonna 2004 miltei 50 prosenttia olisi sitä mieltä, että tilanne on paljon parempi tai hieman parempi kuin viisi vuotta sitten. Vuonna 1999 näin vastasi alle 40 prosenttia vastaajista. Asteikon toisessa ääripäässä on niin ikään selkeitä prosenttieroja. Vuonna 2004 hieman yli 20 prosenttia koki taloudellisen tilanteen hieman huonommaksi tai paljon huonommaksi viiden vuoden takaiseen verrattuna. Sen sijaan vuonna 1999 näin vastanneiden osuus oli miltei 30 prosenttiyksikön suuruinen. Tämä havainto on hyvin ymmärrettävissä suomalaisessa 1990-luvun alun taloudellista lamaa seuranneiden olosuhteiden valossa (ks. tarkemmin Kalela ym. 2001). Myös tämän muuttujan osalta erot ovat erittäin merkitseviä. Näin ollen suomalaisten arviot nykytilanteesta ovat selvästi positiivisempia verrattuna viiden vuoden takaiseen ajankohtaan nähden.

Suomi 1999 ja Suomi 2004 –lomakkeissa arvioitiin taloudellista tilannetta myös suhteessa tulevaisuuteen. Arvioita kysyttiin seuraavasti: ”Minkälaisen odotat taloudellisen tilanteesi olevan viiden vuoden kuluttua?” Vastaukset merkittiin viisiportaisesti seuraavasti: 1=”paljon parempi”, 2=hieman parempi”, 3=”samanlainen”, 4=”hieman huonompi”, 5=”paljon huonompi”. Vastausten jakaantuminen esitetään alla olevassa taulukossa 9

Taulukko 9. Vastaajan arvio omasta taloudellisesta tilanteesta viiden vuoden kuluttua tulevaisuudessa.

Vuosi	Paljon parempi	Hieman parempi	Samanlainen	Hieman huonompi	En koskaan	
1999	11,0	34,3	40,0	12,0	2,6	100 (%)
2004	14,3	37,2	38,0	10,3	2,2	100 (%)

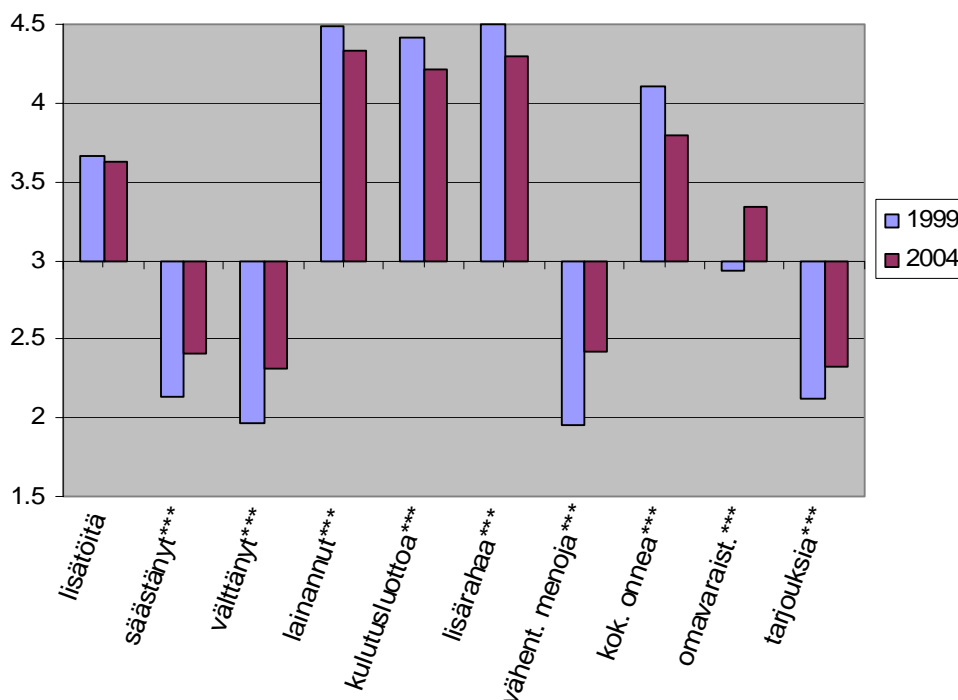
$N=5893$, $\chi^2=30,553$, v.a. 4, $p=0,000$.

Taloudellisen tilanteen kehityksen arvioiminen heijastaa pitkälti edellä esitettyjä tuloksia. Tilanne arvioitiin hieman parempaan selväsi suuntaan kehittyväksi vuonna 2004 kuin vuonna 1999. Erot ovat jälleen tilastollisesti erittäin merkitseviä. Tosin tämän muuttujan osalta erot eivät ole niin suuria kuin kahden aikaisemman kohdalla. Kuitenkin vuonna yli 14 prosenttia vastaajista arvioi taloudellisen tilanteen tulevaisuudessa paljon paremmaksi. Vuonna 1999 vastaava osuus oli noin kolme prosenttiyksikköä pienempi. Asteikon toisessa päässä erot ovat vielä pienempiä. Niiden vastaajien osuus, jotka arvioivat taloudellisen tilanteen kehittyvät paljon huonommaksi ovat samansuuruisia molempina ajankohtina. Näin vastanneita on molemmissa aineistoissa hyvin vähän (2,6 %).

Ihmisten kulutusmahdollisuuksissa tapahtuneita muutoksia on mahdollista arvioida tehokkaasti sen avulla, millaisia valintoja he ovat joutuneet tekemään arkielämässään. Taloudellisesti tiukoissa olosuhteissa joku voi tukeutua korkeakorkoisiin luottoihin. Joku toinen pyytää lainaa ystäviltä tai kavereilta. Onko vuosien 1999 ja 2004 välillä eroja tämältyyppisten toimintojen kohdalla?

Lomakkeissa kysyttiin eri vaihtoehtojen avulla mitä ihmiset ovat tehneet, jos heillä on ollut taloudellisia vaikeuksia. Kysymys oli seuraava: ”Mitä näistä olet tehnyt, jos sinulla on ollut taloudellisesti tiukkaa?” Tarjottuja vaihtoehtoja arvioitiin viisiportaisella Likert-asteikolla, jossa 1=”usein”, 5=”en koskaan”. Lista vaihtoehtoista löytyy liitteenä olevasta Suomi 2004 –kyselylomakkeen kohdasta 29. Yhteensä 10 osiota näistä on vertailukelpoisia vuoden 1999 aineiston kanssa. Nämä ovat 1) lisätyöt, 2) säästäminen päivittäisissä kulutusmenoissa, 3) lainanoton välttäminen yleensä, 4) lainaaminen ystäviltä tai kavereilta, 5) kulutusluoton ottaminen, 6) lisärahan ottaminen pankista, 7) kaikkien menojen vähentäminen, 8) onnen kokeilu rahapeleissä, 9) omavaraistalouteen pyrkimys sekä 10) tarjouksien hyödyntäminen. Näitä valintoja koskevia keskiarvoja vertaillaan alla olevassa kuviossa 5. Kuvion tulkinta tapahtuu samalla tavalla kuin luvussa 5.1 on esitetty, usein käytettyjen

keinojen pylväs suuntautuu alaspäin keskikohdaksi valitusta arvosta 3, harvoin käytettyjen keinojen taasen ylöspäin.

Kuvio 5. Muutos taloudellisesti tiukasta tilanteesta selviämiseksi käytetyissä keinoissa 1999-2004. (1=tehnyt usein, 5=ei koskaan.) Vuosien välinen muutos tilastollisesti erittäin merkitsevä ($p < 0.001$) = ***, merkitsevä ($p < 0.01$) = **, melkein merkitsevä ($p < 0.05$) = *.

Heti alkuun voidaan todeta, että vuosien 1999 ja 2004 väliltä on löydettävissä monia kohtalaisen voimakkaita eroja eri toimintamallien välillä. Toisin sanoen erot ovat tilastollisesti erittäin merkitseviä kaikkien muiden paitsi lisätöiden kohdalla. Vuonna 2004 ihmiset joutuvat turvautumaan harvemmin lomakkeessa kysytyihin toimintamalleihin taloudellisten vaikeuksien edessä. Muutoksen suunta on myös sama eri osioiden kohdalla. Sen sijaan erojen voimakkuudessa on selviä eroja.

Esimerkiksi päivittäisissä kulutusmenoissa säästäminen, lainanoton välttäminen yleisesti ottaen sekä kaikkien menojen vähentäminen arvioidaan huomattavasti harvinaisemmaksi vuonna 2004 verrattuna vuoteen 1999. Tämän suuntaiset muutokset heijastavat osaltaan materiaalien elinolosuhteiden paranemista eli sitä, että ihmiset eivät joudu säästämään ja välttämään kulutusta enää niin paljon kuin aikaisemmin. Vastaavasti tarjouksien hyödyntämisen osuus ja kulutusluoton ottaminen on vähentynyt selvästi vähemmän. Nämä tulokset kertovat siitä, että kuluttajille varta vasten

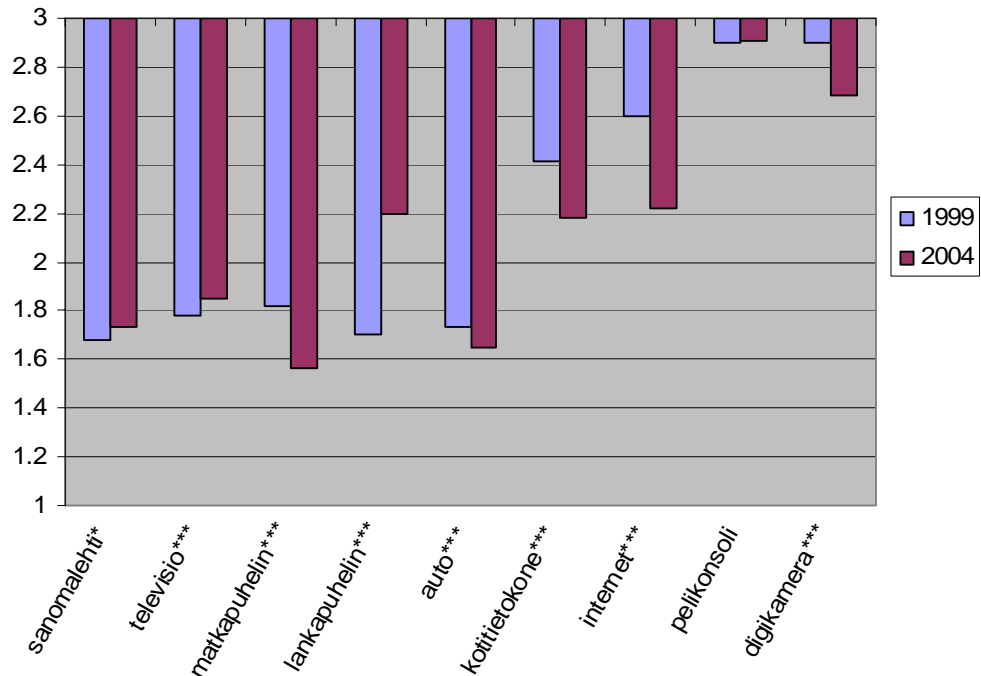
räätälöidyt pienet luotot sekä erihintaisten tuotteiden vertailu kuuluvat osaksi modernia kulutuskäyttäytymistä ajankohdasta ainakin osittain riippumatta. Kokonaisuudessaan kuviossa esitetyt tulokset tuntuvat varsin järkevilta sekä viiden vuoden ajanjakson kuin nykyisin vallitsevan ”arkipäiväistyneen” kulutuskulttuurinkin valossa. Siirrymme tarkastelemaan lopuksi tässä kulutuskulttuurissa tapahtuneita muutoksia kenties sen näkyvimmillä osa-alueella.

Viime vuosikymmenen lopulta lähtien suomalaisten ja muiden länsimaisten arkielämää on muokannut voimakkaasti etenkin tieto- ja viihde-elektroniikan käytön lisääntyminen. Esimerkiksi kotitietokoneiden ja matkapuhelimien vaikutukset ihmisten palkkatyöhön ja vapaa-ajan viettoon on ollut ilmeistä. 2000-luvun edetessä tietokone ja Internet tuntuvat olevan jokaiselle opiskelijataloudelle tai lapsiperheelle käytännössä täysin välttämättömiä kulutushyödykkeitä (esim. Räsänen 2005; Wilska 2003). Vastaavasti kukaan myynti- tai markkinointitehtävissä toimiva henkilö ei voisi edes kuvitella työskentelevänsä ilman matkapuhelinta.

Edellisen valossa on kuitenkin syytä muistaa, että uusi tieto- ja viihde-elektroniikka on yleistynyt kaikkien käyttöön vasta viime aikoina. Uusi teknologia on yleistynyt myös sängen nopeasti. Samalla suuri osa ihmistä tukeutuu edelleen myös vanhempaan teknologiaan ja perinteisimpien tieto- ja kommunikaatiovälineiden käyttöön. Miten uusi ja perinteinen hyöty- ja viihdeteknologia koetaan tarpeelliseksi? Onko tähän liittyvässä kulutushalukkuudessa tapahtunut muutoksia?

Erilaisten kulutushyödykkeiden tärkeyttä kysyttiin monipuolisen patterin avulla, johon oli sisällytetty eri vuosina erilaisia viihde-elektroniikan laitteita, kodinkoneita ja kulkuneuvoja sekä joukkotiedotusvälineitä. Lomakkeessa kysymys esitettiin seuraavasti: ”Mitkä seuraavista kulutushyödykkeistä koet välttämättömäksi jokapäiväisen toimintasi kannalta?” Välttämättömyyttä arvioitiin kolmeportaisella asteikolla, jossa 1=”välttämättömyys”, 2=tarpeellinen, mutta ei välttämättömyys”, 3=”ei tarpeellinen, ei välttämättömyys”. Vuonna 2004 kysytyt asiat näkyvät kokonaisuudessaan liitteenä esitetyn kyselylomakkeen kysymyspatterista 34.

Vuosien 1999 ja 2004 välillä on yhteensä 9 vertailukelpoista osiota. Nämä ovat: 1) sanomalehti, 2) televisio, 3) matkapuhelin, 4) lankapuhelin, 5) auto, 6) kotitietokone, 7) Internet, 8) pelikonsoli sekä 9) digikamera. Näitä kulutushyödykkeiden välttämättömyyttä koskevat keskiarvot esitetään alla olevassa kuviossa 6. Kuviota voidaan tulkita siten, että mitä pidemmälle kuvion kukin pylväs ulottuu, sitä välttämättömämpänä kyseistä kulutushyödykettä voidaan pitää.

Kuvio 6. Muutos kulutushyödykkeiden välttämättömyydeksi kokemisessa. (1=välttämättömyys, 2=tarpeellinen, ei välttämätön, 3=eivät tarpeellinen, ei välttämättömyys.) Vuosien välinen muutos tilastollisesti erittäin merkitsevä ($p < 0.001$) = ***, merkitsevä ($p < 0.01$) = **, melkein merkitsevä ($p < 0.05$) = *.

Kuvion 6 perusteella voidaan todeta, että useimpien tieto- ja viihdekulutushyödykkeiden kohdalla on tapahtunut jotain. Ainoastaan pelikonsolin kohdalla ei ole tapahtunut mitään. Suomalaiset eivät kokeneet sitä välttämättömäksi sen enempää vuonna 2004 kuin viisi vuotta aikaisemminkaan. Samalla etenkin tietotekniikan ja matkapuhelimien välttämättömyys on voimistunut selvästi. Myös digikameran kohdalla tämä havainto on voimakas. Lankapuhelimen, television ja sanomalehden osalta trendi on päinvastainen. Niiden välttämättömyys on hieman laskenut 2000-luvulle tultaessa. Tästä huolimatta kaksi jälkimmäistä koetaan edelleen verrattain välttämättömiksi. Auto näyttää olevan suomalaisille yhä tärkeässä asemassa. Sen välttämättömyys on jopa hieman lisääntynyt viiden vuoden tarkastelussa.

Erilaisten kulutushyödykkeiden välttämättömyydeksi kokemisessa ei ole suuria yllätyksiä. Havaitut muutokset ovat luonteeltaan sen suuntaisia kuin monien aikaisempien Suomea koskevien poikkileikkaustutkimusten ja tietoyhteiskuntaa yleisesti koskevien teoreettisten kirjoitusten pohjalta on esitetty. Mielenkiintoisena löydöksenä voidaan kuitenkin pitää sitä, että

matkapuhelimen, kotitietokoneen ja Internetin osalta ero vuoden 1999 ja 2004 välillä on hyvin voimakas. Myös auton välttämättömyyttä koskevien arviointien voimistuminen ”vihreiden arvojen” värittämällä 2000-luvulla on osaltaan kiintoisa löydös. Tämä tosin selittyy osittain sillä, että suomalaisen yhteiskunnan väestörakenne on vanhentunut selvästi tarkasteltujen ajanjaksojen välillä. Vanhemmat väestöryhmät ovat tunnetusti nuorempia halukkaampia moottoriajoneuvojenhankkijoita.

5.3 Johtopäätöksiä havaituista muutoksista 1999-2004

Yhdistetyn aineiston tarkastelun perusteella vaikuttaa siltä, että suomalaisessa yhteiskunnassa sosiaalinen koheesio on lisääntynyt etenkin sellaisissa yhteiskunnallisuuden muodoissa, jotka eivät edellytä aktiivista osallistumista. Tätä voidaan tulkita ainakin osittain sosiaalisen syrjäytymisen vähentymisenä. Toisin sanoen ihmiset tuntevat kuuluvansa erilaisten instituutioiden välityksellä osaksi yhteiskuntaa aikaisempaa selvemmin. Etenkin EU:n osalta tämä muutos on helposti havaittavissa. Myös yhteiskuntaluokan osalta identifioitumista tapahtuu suuremmalla todennäköisyydellä – etenkin työväenluokkaiseksi itsensä kokeminen oli 2004 yleisempää kuin vielä viisi vuotta sitten. Viitteitä ”luokan kuolemasta” suomalaista yhteiskuntaa kuvaavana muuttujana ei siis ole havaittavissa, päinvastoin.

Edelliset muutokset näkyvät myös epävarmuuden ja riskien merkittävänä kokemisessa. Pääsääntöisesti näitä koettiin olevan aikaisempaa vähemmän. Voimakkaimmin epävarmuus on lisääntynyt kuitenkin kansainvälistymisen kohdalla. Kulutusmahdollisuuksien ja kulutushalukkuuden muutoksen osalta tulokset ovat pitkälti yhdenmukaisia. Suomalaiset kokevat taloudellisen tilanteensa selvästi paremmaksi vuonna 2004 kuin 1999. Myös uusi tieto- ja viihde-elektroniikka on tullut tärkeäksi osaksi arkielämän käytäntöjä.

Tulosten pohjalta voidaan esittää, että suomalainen yhteiskunta on tarkastellun asenneilmapiirin valossa kehittymässä samansuuntaisesti muiden Länsi-Euroopan ja EU:n kansakuntien kanssa. Globalisoituva ja kansainvälistyvä Suomi sekä tämän mukanaan tuomat asiat ovat osa sosiaalista todellisuutta, johon ihmiset tottuvat vähitellen.

Kirjallisuus

- Alkula, Tapani – Pöntinen, Seppo – Ylöstalo, Pekka (1994) *Sosiaalitutkimuksen kvantitatiiviset menetelmät*. WSOY: Helsinki.
- Beck, Ulrich ([1986]1992) *Risk Society. Towards A New Modernity*. Sage: London.
- Diener, Ed – Seligman, Martin E.P. (2004) Beyond Money. Toward an Economy of Well-Being. *Psychological Science in the Public Interest*, Vol 5, No: 1, 1-31.
- Durkheim, Emile ([1893]1990) *Sosiaalisesta työnjaosta*. Gaudeamus: Helsinki.
- Erola, Jani (2004) *A Remedy with Rationalities. Improved Rational Action Theory with Empirical Content as a Solution to the Fallacies in Sociology*. Turun kauppakorkeakoulun julkaisuja Sarja/Series A-11:2004. Turku.
- Erola, Jani – Räsänen, Pekka (2000) Suomi 1999: Aineistonkeruu ja tutkimusseloste. Teoksessa Erola, Jani: Maksuhäiriöisyys laman jälkeisessä Suomessa, 75-88 *Sosiologista keskustelua B 36 Sociological discussion*. Turun yliopisto: Turku.
- Erikson, Robert & Goldthorpe, John H. (1992) *The Constant Flux*. Claredon: Oxford.
- Ganzeboom, Harry (2005) Tools for deriving status measures from ISKO-88 and ISCO-68. <<http://home.fsw.vu.nl/~ganzeboom/PISA/INDEX.HTM>>, haettu 13.6.2005.
- Goldthorpe, John H. (2000): *On Sociology: Numbers, Narratives and the Integration of Research and Theory*. Oxford University Press: Oxford.
- Heikki, Matti (2000) Syrjäytymisen tutkimus 1990-luvulla. Kirjassa *Köyhyys ja hyvinvointivaltion murros*, toim. Matti Heikkilä – Jouko Karjalainen, 167-181. Gaudeamus: Helsinki.
- Kalela, Jorma – Kiander, Jaakko – Kivikuru, Ullamaija – Loikkanen, Heikki A. – Simpura, Jussi (toim.) (2001) *Down from the Heavens, up from the Ashes. The Finnish Economic Crisis of the 1990's in the Light of Economic and Social Research*. VATT: Helsinki.
- Moisio, Pasi (2000) Kasautuvatko sosiaalisen syrjäytymisen muodot EU-maissa? *Sosiologia*, Vol. 37, No: 3, 216-227.
- Pakulski, Jan – Waters, Malcolm (1996) *The Death of Class*. Sage Publications: London.
- Räsänen, Pekka (2005) Väestöryhmien välisten kulutuserojen muotoutuminen tieto- ja viihdekulutuksessa. *Sosiologia*, Vol. 42, No: 1, 19-34.
- SVT (2003) *Suomen tilastollinen vuosikirja 2003*. Tilastokeskus: Helsinki.

- Sievers, Kai ym. (1974) *Suomalaisten sukupuolielämä*. WSOY: Porvoo.
- Toivonen, Timo (1999) *Empiirinen sosiaalitutkimus. Filosofia ja metodologia*. WSOY: Helsinki.
- de Vaus, David (1991) *Surveys in Social Research*. Allen & Unwin: London.
- Wilska, Terhi-Anna (2003) Mobile Phone Use as Part of Young People's Consumption Styles. *Journal of Consumer Policy*, Vol. 26, No: 4, 441-463.

LIITE 1. SUOMI 2004-KYSELYN KYSYMYSLOMAKE

Kysymyksestä 1 (Sukupuoli) muodostettu muuttuja 1 (V1), kysymyksestä 2 (syntymävuosi) muuttuja 2 (V2) jne. Jos yksittäisestä kysymyksestä muodostettu useampi muuttuja, ne on nimetty kysymyksen numeron mukaan kirjainmerkein varustettuna (esim. muuttuja V28a, V28b jne.). Avoimena kysytyt tiedot on koodattu siinä muodossa kun vastaaja on ne lomakkeeseen kirjoittanut.

MUUTTUJAT, JOITA EI LÖYDY KYSYMYSLOMAKKEISTA

Paino: Laskettu väestön ikä- ja sukupuolijakauman mukaan

V13/19/23/24isco:

International Standard Classification of Occupations -koodaus tehty vastaajan, puolison sekä vanhempien ammanteille.

V13/19/23/24egp:

Eriksson-Golthorpe –luokitus vastaajan, puolison sekä vanhempien ammattien perusteella

1= I Higher Controllers

2= II Lo Controllers

3= IIIa+b Routine NonManual

4= IVa+b Sempl

7= V Manual Supervis

8= VI Skilled manual

9= VIIa Semi Unskilled Manual

10= VIIb Farm Lbr, IVc Selfempl farmers

Suomi 2004

Kulutus ja elämäntapa
uuden vuosituhannen
alussa

Turun kauppakorkeakoulu

Turun yliopisto

1. Oletko	1 Mies	2 Nainen	2. Mikä on syntymävuotesi?	19_____
3. Asutko	1 Omistusasunnossa	2 Vanhempien asunnossa	3 Vuokra/alivuokra-asunnossa	4 Asumisoikeusasunnossa
	5 Muussa, missä _____			
4. Onko asuinalueesi	1 Taajama-alueetta/kaupunkia	2 Maaseutua		
5. Oletko tällä hetkellä	1 Naimaton	4 Eronnut tai asumuserossa	2 Avoliitossa	5 Leski
	3 Avioliitossa			
6. Onko perhetilanteessasi tapahtunut muutoksia viimeisen vuoden aikana?	1 Kyllä	2 Ei		
7. Oletko	1 Yksin asuva	4 Avio/avoliitossa, ja lapsia	2 Yksinhuoltaja	5 Vanhempien kanssa
	3 Avio/avoliitossa, ei lapsia	6 Muu, mikä _____		
8. Montako henkilöä kuuluu kotitalouteesi?	1 Yhteensä _____			
	2 0-6 – vuotiaiden lasten lukumäärä _____			
	3 7-17 – vuotiaiden lasten lukumäärä _____			
	4 Kotona asuvien yli 17 –vuotiaiden lasten lukumäärä _____			
9. Onko sinulla muualla asuvia lapsia?	1 Ei			
	2 0-17 –vuotiaiden lasten lukumäärä _____			
	3 Yli 17 –vuotiaiden lasten lukumäärä _____			

Koulutus, ammatti ja toimeentulo

10. Mikä on peruskoulutuksesi?

1 Osa kansakoulua tai vähemmän	3 Peruskoulu tai keskikoulu
2 Kansakoulu tai kansalaiskoulu	4 Ylioppilas

11. Mikä on ammatillinen koulutuksesi?

1 Ei ammatillista koulutusta	4 Ammattikorkeakoulututkinto
2 Ammattikoulu tai ammattikurssi	5 Korkeakoulututkinto
3 Opistotason koulutus	6 Akateeminen jatkotutkinto
7 Muu, mikä? _____	

12. Mitä teet pääasiassa arkisin?

1 Olen töissä	6 Olen äitiys / vanhempainlomalla / hoitovapaalla
2 Olen työtön/työnhakija	7 Olen kotiäitinä / koti-isänä
3 Opiskelen	8 Suoritan varusmies/siviilipalvelua
4 Olen vanhuus- /kansaneläkkeellä	9 Muu, mikä _____
5 Olen sairaus- /
työkyvyttömyyseläkkeellä	

JOS ET OLE KOSKAAN OLLUT AMMATISSA (ESIM. KOULULAISET, OPISKELIJAT), SIIRRY KYSYMYKSEEN 19!

JOS ET OLE TÖISSÄ, VASTAA VIIMEISEN TYÖPAIKKASI MUKAAN, MIKÄLI MAHDOLLISTA!

13. Mikä on (oli) ammatteesi nykyisessä (viime) työpaikassasi?

14. Jos olet nyt työelämässä, onko työsuhteesi (valitse vain yksi vaihtoehto)

1 Vakinainen	5 Satunnainen "keikkatyö", tuntityö tms.
2 Määräaikainen, yli vuoden	6 Olen yksityisyrittäjä
3 Määräaikainen 6kk - vuosi	7 Muu, mikä? _____
4 Määräaikainen, alle 6 kk	

15. Jos olet nyt työelämässä, onko työsi

- 1 Kokopäivätyö (yli 30 tuntia viikossa)
- 2 Osa-aikatyö (alle 30 tuntia viikossa)

16. Mikä seuraavista kuvaa parhaiten työtehtäviäsi (valitse vain yksi vaihtoehto)?

1 Monipuolista ja luovaa työtä	3 Rutiininomaista, taitoa vaativaa työtä
2 Monipuolista, mutta ei luovaa työtä	4 Rutiininomaista ja yksinkertaista työtä

17. Oletko viimeisen viiden vuoden aikana ollut työttömänä?

1 En ole	2 Kyllä, kerran	3 Kyllä, useammin kuin kerran

18. Kuinka pitkään ovat mahdolliset työttömyysjaksosi tänä aikana pisimmillään kestäneet?

1 En ole ollut työttömänä	4 4-6 kuukautta
2 1 kk tai vähemmän	5 7-12 kuukautta
3 2-3 kk	6 Yli 12 kuukautta

JOS SINULLA EI OLE TÄLLÄ HETKELLÄ PUOLISOA, SIIRRY KYSYMYKSEEN 23!

19. Mikä on (oli) puolisososi ammatti?

20. Mitä puolisososi tekee arkinen pääasiassa?

1 On töissä	6 On äitiys / vanhempainlomalla / hoitovapaalla
2 On työtön/työnhakija	7 On kotiäitinä / koti-isänä/ hoitaa omaa kotitaloutta
3 Opiskelee	8 Suorittaa varusmiespalvelua/siviilipalvelua
4 On vanhuus- /kansaneläkkeellä	9 Muuta, mitä? _____
5 On sairaus- /
työkyvyttömyyseläkkeellä	

21. Onko puolisososi kokenut työttömyyttä viimeisen viiden vuoden aikana?

1 Ei ole	2 Kyllä, kerran	3 Kyllä, useammin kuin kerran	4 En tiedä

22. Kuinka pitkään ovat puolisososi mahdolliset työttömyysjaksot tänä aikana pisimmillään kestäneet?

1 Ei ole ollut työttömänä	4 4-6 kuukautta
2 1 kk tai vähemmän	5 7-12 kuukautta
3 2-3 kk	6 Yli 12 kuukautta
	7 En tiedä

23. Mikä on/oli isäsi pääasiallinen ammatti?

24. Entä äitisi?

Elintaso ja kulutus

25. Miten kuvailisit elämäntilannettasi tällä hetkellä seuraavien asioiden kohdalla?

	Erittäin hyvä	Hyvä	Kohtalainen	Huono	Hyvin huono
a) Taloudellinen tilanne	1	2	3	4	5
b) Ammatillinen ja sosiaalinen asema	1	2	3	4	5
c) Osaaminen ja koulutus	1	2	3	4	5
d) Kulutusmahdollisuudet	1	2	3	4	5
e) Yleinen hyvinvointi	1	2	3	4	5

26. Millaisena koet tilanteesi vastaavissa asioissa verrattuna viiden vuoden takaiseen?

	Paljon parempi	Hieman parempi	Samanlainen	Hieman huonompi	Paljon huonompi
a) Taloudellinen tilanne	1	2	3	4	5
b) Ammatillinen ja sosiaalinen asema	1	2	3	4	5
c) Osaaminen ja koulutus	1	2	3	4	5
d) Kulutusmahdollisuudet	1	2	3	4	5
e) Yleinen hyvinvointi	1	2	3	4	5

27. Minkälaisen odotat tilanteesi olevan vastaavissa asioissa viiden vuoden kuluttua?

	Paljon parempi	Hieman parempi	Samanlainen	Hieman huonompi	Paljon huonompi
a) Taloudellinen tilanne	1	2	3	4	5
b) Ammatillinen ja sosiaalinen asema	1	2	3	4	5
c) Osaaminen ja koulutus	1	2	3	4	5
d) Kulutusmahdollisuudet	1	2	3	4	5
e) Yleinen hyvinvointi	1	2	3	4	5

28. Miten kulutuksesi painottuu. Kulutatko mielestäsi ”keskiarvokuluttajaan” verrattuna?

	Paljon enemmän				Paljon vähemmän	
a) Ruokaan	1	2	3	4	5	
b) Asumiseen	1	2	3	4	5	
c) Terveystieteeseen	1	2	3	4	5	
d) Vaatteisiin	1	2	3	4	5	
e) Tietoliikenteeseen (mm. matkapuhelin, Internet)	1	2	3	4	5	
f) Sisustukseen/koriste-esineisiin	1	2	3	4	5	
g) Lasten tarvikkeisiin, leluihin tms.	1	2	3	4	5	
h) Kotitalouspalveluihin (mm. kodin- tai lastenhoito, siivous)	1	2	3	4	5	
i) Liikenteeseen (mm. työmatkat, auton käyttö)	1	2	3	4	5	
j) Elokuviin, videoihin ja äänitteisiin	1	2	3	4	5	
k) Kirjallisuuteen ja lehtiin	1	2	3	4	5	
l) Viihde-elektronikkaan ja kodin koneisiin	1	2	3	4	5	
m) Vapaa-ajan matkailuun	1	2	3	4	5	
n) Alkoholiin	1	2	3	4	5	
o) Huvitteluun ja seurusteluun	1	2	3	4	5	
p) Liikuntaan	1	2	3	4	5	
q) Opiskeluun	1	2	3	4	5	
r) Kulttuuriin	1	2	3	4	5	
s) Kauneushoitoon	1	2	3	4	5	
t) Itsesi hemmotteluun	1	2	3	4	5	

29. Mitä näistä olet tehnyt, jos sinulla on ollut taloudellisesti tiukkaa?					
	Usein	Joskus	En koskaan		
a) Tehnyt lisätöitä	1	2	3	4	5
b) Säästänyt päivittäisissä kulutusmenoissa	1	2	3	4	5
c) Välttänyt lainojen ottoa	1	2	3	4	5
d) Lainannut ystävilta/kavereilta	1	2	3	4	5
e) Ottanut kulutusluottoa (esim. luotto-, tilikortti)	1	2	3	4	5
f) Ottanut lisälainaa pankista	1	2	3	4	5
g) Vähentänyt kaikkia menoja ja pyrkinyt elämään yksinkertaisesti	1	2	3	4	5
h) Kokeillut onnea erilaisissa rahapeleissä ja arpajaisissa	1	2	3	4	5
i) Pyrkinyt omavaraistalouteen	1	2	3	4	5
j) Pyrkinyt käyttämään kauppojen tarjouksia hyväkseni	1	2	3	4	5
k) Myynyt tavaroitani, esineitäni, kalusteitani yms.	1	2	3	4	5
l) Myynyt muuta omaisuutta	1	2	3	4	5
30. Koetko ajan puutteen heikentävän palkka- tai kotitaloustyösi laatua?					
1 Hyvin usein	2 Usein	3 Joskus	4 Harvoin	5 En koskaan	
31. Koetko ajan puutteen vähentävän vapaa-ajanviettomahdollisuuksiasi?					
1 Hyvin usein	2 Usein	3 Joskus	4 Harvoin	5 En koskaan	
32. Koetko ajan puutteen vähentävän kulutustasi?					
1 Hyvin usein	2 Usein	3 Joskus	4 Harvoin	5 En koskaan	

33. Mitkä seuraavista asioista koet välttämättömyyksiksi itsellesi?			
	Välttämättömyys	Tarpeellinen, mutta ei välttämätön	Ei tarpeellinen, ei välttämättömyys
a) Työ	1	2	3
b) Vapaa-aika	1	2	3
c) Koti tai lapset	1	2	3
d) Parisuhde	1	2	3
e) Tv:n katselu	1	2	3
f) Liikunta	1	2	3
g) Lukeminen	1	2	3
h) Musiikin kuuntelu	1	2	3
i) Lomamatka kerran 6 kk:ssa	1	2	3
j) Kulttuuripalvelut (teatteri, konsertit jne.)	1	2	3
k) Säännöllinen ravintolassa käynti	1	2	3
l) Toimivat ystävyys- ja ihmissuhteet	1	2	3
m) Nuhteeton elämä	1	2	3
34. Mitkä seuraavista kulutushyödykkeistä koet välttämättömiksi jokapäiväisen toimintasi kannalta?			
	Välttämättömyys	Tarpeellinen, mutta ei välttämätön	Ei tarpeellinen, ei välttämättömyys
a) Päivittäinen sanomalehti	1	2	3
b) Televisio	1	2	3
c) Matkapuhelin	1	2	3
d) Lankapuhelin	1	2	3
e) Auto	1	2	3
f) DVD-soitin	1	2	3
g) Kotitietokone	1	2	3

	Välttämättömyys	Tarpeellinen, mutta ei välttämätön			Ei tarpeellinen, ei välttämättömyys
h) Internet kotona (laajakaista, modeemi)	1	2			3
i) Pelikonsoli (esim. Playstation, XBOX)	1	2			3
j) Digi-tv	1	2			3
k) Digikamera	1	2			3
35. Mitä seuraavista tekisit, jos sinulla olisi varaa niihin?					
	Tekisin huomattavasti enemmän	Tekisin jonkin verran enemmän		En tekisi lainkaan enemmän	
a) Tekisin enemmän lomamatkoja.	1	2	3	4	5
b) Käyttäisin enemmän kulttuuripalveluita (esim. teatteri, ooppera).	1	2	3	4	5
c) Tekisin lahjoituksia (hyväntekeväisyys, keräykset).	1	2	3	4	5
d) Tukisin lähimmäisiä.	1	2	3	4	5
e) Ostaisin taidetta tai antiikkia.	1	2	3	4	5
f) Vaihtaisin asuntoa.	1	2	3	4	5
g) Sisustaisin.	1	2	3	4	5
h) Remontoisin/kunnostaisin kotia.	1	2	3	4	5
i) Vaihtaisin useammin autoa.	1	2	3	4	5
j) Sijoittaisin osakkeisiin/rahastoihin yms.	1	2	3	4	5
k) Hankkisin lisää luottokortteja, tilikortteja yms.	1	2	3	4	5
l) Viettäisin aikaa enemmän "shoppaillen".	1	2	3	4	5
m) Tekisin enemmän heräteostoksia.	1	2	3	4	5
n) Säästäisin.	1	2	3	4	5
o) Hemmottelisin itseäni.	1	2	3	4	5
p) Hoitaisin terveyttäni.	1	2	3	4	5
q) Hankkisin haaveilemani luksus-tuotteen tai toteuttaisin haaveilemani asian.	1	2	3	4	5

Kulutukseen ja elämäntapaan liittyvät asenteet

36. Ota kantaa seuraaviin väittämiin	Täysin samaa mieltä			Täysin eri mieltä		
En välitä muodista vähääkään.	1	2	3	4	5	
Minulle on tärkeää mitä ihmiset minusta ajattelevat.	1	2	3	4	5	
Pidän hyvää huolta ulkonäöstäni.	1	2	3	4	5	
Olen huolissani kulutukseni vaikutuksesta ympäristöön.	1	2	3	4	5	
Ostoksia tehdessäni laatu on minulle hintaa tärkeämpi.	1	2	3	4	5	
Mielestäni nuoremmat sukupolvet kuluttavat vastuuttomasti.	1	2	3	4	5	
Haluan saada nautintoa kulutuksestani.	1	2	3	4	5	
Käyn paljon ulkona syömässä.	1	2	3	4	5	
Käyn paljon anniskeluravintoloissa (mm. baarit, pubit).	1	2	3	4	5	

	Täysin samaa mieltä			Täysin eri mieltä	
Useimmat ongelmani helpottaisivat, jos talouteni käytössä olisi enemmän rahaa.	1	2	3	4	5
Niin sanottu korkeakulttuuri on mielestäni "snobbailua".	1	2	3	4	5
Jokaisen pitäisi säästää pahan päivän varalle.	1	2	3	4	5
Kiertelen usein kaupoissa/ostoskeskuksissa perheeni, puolisoni tai ystäväni kanssa shoppailemassa.	1	2	3	4	5
Mielestäni kansalaisten velvollisuus hyvinä aikoina on lisätä kulutustaan.	1	2	3	4	5
Ostan usein kirpputorilta/ kierrätyksestä.	1	2	3	4	5
Koen etten saa kuluttaa haluamiini asioihin, vaan minun pitää tinkiä paljon omista tarpeistani perheeni hyväksi.	1	2	3	4	5
Maailmassa on liikaa tavaraa ja elämä on liian kulutuskeskeistä.	1	2	3	4	5
Juon mielelläni viiniä ruoan kanssa.	1	2	3	4	5
Koen eläväni säästäväisesti.	1	2	3	4	5
Luen usein muoti- ja/tai sisustuslehtiä.	1	2	3	4	5
Teen tietoisesti ympäristöystävällisiä valintoja kulutuksessani.	1	2	3	4	5
Teen usein heräteostoksia.	1	2	3	4	5
Kuuntelen mielelläni klassista musiikkia.	1	2	3	4	5
Mielestäni ihmisen pitäisi elää niin että lapsille jää kunnon perintö.	1	2	3	4	5
Ostan usein alennusmyynneistä.	1	2	3	4	5
Olen huolissani kuluttajille myytävän ravinnon alkuperästä ja sen sisältämistä terveysriskeistä.	1	2	3	4	5
Opintolainan ottaminen on hyvä tapa rahoittaa opinnot.	1	2	3	4	5
Harkitsevalla lainanotolla on mahdollista nostaa pysyvästi elintaso.	1	2	3	4	5
Rahoitan ostoksiani säästämällä etukäteen.	1	2	3	4	5
Velanottoa tulisi välttää.	1	2	3	4	5
Lujasti töitä tekemällä voi saavuttaa korkean elintason.	1	2	3	4	5

Toiminta arkielämässä

Mitä mieltä olet seuraavista kuvitteellisiin tilanteisiin liittyvistä väittämistä?

37. Tarvitset isohkon lainan (esim. asunto- tai autolaina). Joudut valitsemaan sen, mistä pankista lainasi otat, kuinka paljon ja millä ehdoin.

	Täysin samaa mieltä				Täysin eri mieltä
a) Ennen valintojen tekemistä minun tulee ensin ratkaista, onko lainanotto jonkin tärkeän periaatteen mukaan oikein vai väärin.	1	2	3	4	5
b) Valintojen vaikutuksia pitkälle tulevaisuuteen on mahdotonta arvioida.	1	2	3	4	5
c) Lainanotosta päätettäessä asiantuntijan tai jonkun muun ulkopuolisen neuvot ovat usein oikeita.	1	2	3	4	5
d) Voin tehdä päätökseni luottaen hankkimaani tietoon.	1	2	3	4	5
e) Päätöstä tehdessäni varaudun jollakin tavalla siihen, että valintani saattavat osoittautua lopulta myös epäonnistuneiksi.	1	2	3	4	5

38. Joudut tekemään perhettäsi koskevan suuren päätöksen (esim. muuttaminen toiselle paikkakunnalle).

	Täysin samaa mieltä				Täysin eri mieltä
a) Ensiksi on mietittävä, onko ratkaisu jonkin tärkeän periaatteen mukaan oikein vai väärin.	1	2	3	4	5
b) Perhe-elämän suurten päätösten seurauksia on mahdotonta arvioida.	1	2	3	4	5
c) Päätöksen tekemisessä asiantuntijan tai jonkun muun ulkopuolisen neuvot ovat usein oikeita.	1	2	3	4	5
d) Perhettä koskevissa päätöksissä voin toimia aikaisemman tietämyksen varassa.	1	2	3	4	5
e) Päätettäessäni varaudun jollakin tavalla siihen, että valinta voi osoittautua lopulta myös epäonnistuneeksi.	1	2	3	4	5

39. Joudut työssäsi päättämään tärkeästä työtehtävää koskevasta asiasta.

	Täysin samaa mieltä				Täysin eri mieltä
a) Ensiksi on tehtävä itselle selväksi, onko asia jonkin tärkeän periaatteen mukaan oikein vai väärin.	1	2	3	4	5
b) Työasioita koskevien tärkeiden päätösten seurauksia on mahdotonta arvioida.	1	2	3	4	5
c) Voin usein luottaa siihen, mitä asiantuntija tai joku muu suosittelee päätöksessä parhaana vaihtoehtona.	1	2	3	4	5
d) Voin tehdä päätöksen aikaisemman tietämyksen varassa.	1	2	3	4	5
e) Päätettäessäni varaudun jollakin tavalla siihen, että valinta voi osoittautua myös epäonnistuneeksi.	1	2	3	4	5

40. Joudut tekemään parisuhdetta koskevan suuren päätöksen (esimerkiksi yhteen muuttaminen).

	Täysin samaa mieltä				Täysin eri mieltä
a) Ensiksi on tehtävä itselle selväksi, mikä ratkaisu on jonkin tärkeän periaatteen mukaan oikein ja mikä väärin.	1	2	3	4	5
b) Parisuhdetta koskevien suurten päätösten seurauksia on mahdotonta arvioida.	1	2	3	4	5
c) Päätöksessä asiantuntijan tai jonkun muun ulkopuolisen neuvot ovat usein oikeita.	1	2	3	4	5
d) Voin tehdä päätöksen aikaisemman tietämyksen varassa.	1	2	3	4	5
e) Päätettäessäni varaudun jollakin tavalla siihen, että valinta voi osoittautua loppujen lopuksi myös epäonnistuneeksi.	1	2	3	4	5

Yhteenkuuluvuus ja erilaisuus

41. Kuinka kiinteästi tunnet kuuluvasi seuraaviin?

	Hyvin kiinteästi			En lainkaan	
a) Perheeseen	1	2	3	4	5
b) Ystäväpiiriin	1	2	3	4	5
c) Koulu-/ työyhteisöön	1	2	3	4	5
d) Asuinyhteisöön (esim. naapuristo)	1	2	3	4	5
e) Kaupunginosaan tai kylään	1	2	3	4	5
f) Kaupunkiin tai kuntaan	1	2	3	4	5
g) Seurakuntaan tai uskonnolliseen yhteisöön	1	2	3	4	5
h) Harrastus- tai muuhun vapaa-ajan seuraan	1	2	3	4	5
i) Suomalaiseen yhteiskuntaan	1	2	3	4	5
j) Euroopan Unioniin	1	2	3	4	5

Sukupolvet ja ideologiat

42. Mikä nimitys seuraavista kuvaa parhaiten omaa sukupolveasi (valitse vain yksi)?

1 Suuret ikäluokat	6 Sodan ja pulan sukupolvi	11 Uusavuton sukupolvi
2 Suuren murroksen sukupolvi	7 Hyvinvoinnin sukupolvi	12 Jokin muu _____
3 X-sukupolvi	8 Jälleenrakennuksen sukupolvi	13 Ei nimeä
4 Lähiösukupolvi	9 Lamasukupolvi	
5 Tietotekniikkasukupolvi	10 Pullamössösukupolvi	

43. Mihin yhteiskuntaluokkaan katsot lähinnä kuuluvasi (valitse vain yksi)?

1 Yläluokka	4 Työväenluokka
2 Ylempi keskiluokka	5 Ei mikään luokka
3 Alempi keskiluokka	6 Muu, mikä _____

44. Äänestätkö yleensä poliittisissa vaaleissa? 1 Kyllä 2 En

45. Minkä puolueen koet itsellesi tärkeimmäksi (valitse vain yksi)?

1 Sosiaalidemokraattinen puolue	5 Ruotsalainen kansanpuolue	9 Kommunistinen puolue
2 Kokoomus	6 Vihreät	10 Jokin muu,
3 Keskustapuolue	7 Kristillinen liitto	mikä _____
4 Vasemmistoliitto	8 Perussuomalaiset	

Turvallisuus, epävarmuus ja riskit

46. Ihmiset kokevat erilaisia asioita tärkeiksi. Kuinka tärkeitä seuraavat asiat ovat sinulle?

	Erittäin tärkeä			Ei kovin tärkeä	
a) Itsekunnioitus	1	2	3	4	5
b) Mielenkiintoinen elämä	1	2	3	4	5
c) Kansallinen turvallisuus	1	2	3	4	5
d) Rakkaus	1	2	3	4	5
e) Maailmanrauha	1	2	3	4	5
f) Aineellinen hyvinvointi	1	2	3	4	5
g) Mukava elämä	1	2	3	4	5
h) Taloudellinen tasa-arvo	1	2	3	4	5
i) Muu tasa-arvo	1	2	3	4	5
j) Tunne, että on saanut jotain pysyvää aikaan	1	2	3	4	5

	Erittäin tärkeä			Ei kovin tärkeä	
k) Vapaus	1	2	3	4	5
l) Riippumattomuus	1	2	3	4	5
m) Terveys	1	2	3	4	5
n) Työ	1	2	3	4	5
o) Vapaa-aika	1	2	3	4	5
47. Kuinka turvalliseksi koet seuraavat asiat?					
	Hyvin turvallinen			Hyvin turvaton	
a) Oma elämäne	1	2	3	4	5
b) Perhe	1	2	3	4	5
c) Ihmissuhteenne	1	2	3	4	5
d) Asuinympäristönne	1	2	3	4	5
e) Kaupunkinne/kuntanne keskustan	1	2	3	4	5
f) Suomalaisen yhteiskunnan	1	2	3	4	5
g) Euroopan yhdistyminen	1	2	3	4	5
h) Kansainvälistyminen	1	2	3	4	5
i) Maailmantilanne	1	2	3	4	5

48. Missä määrin koet seuraavat asiat riskeiksi tai epävarmuuden lähteiksi yhteiskunnassa?					
	Hyvin merkittäviä			Ei lainkaan	
a) Ydinvoiman lisärakentaminen	1	2	3	4	5
b) Huumekauppa	1	2	3	4	5
c) Itärikollisuus	1	2	3	4	5
d) Työttömyys	1	2	3	4	5
e) Äänestämättä jättäminen	1	2	3	4	5
f) Rikollisille langetettujen rangaistusten alhainen taso	1	2	3	4	5
g) Televisio- ja muu viihdeväkivalta	1	2	3	4	5
h) Pornografia	1	2	3	4	5
i) Prostituutio	1	2	3	4	5
j) Tartuntataudit ja sairauksien leviäminen	1	2	3	4	5
k) Muuttuvat arvot ja asenteet	1	2	3	4	5
l) Geeniteknologia	1	2	3	4	5
m) Ympäristöongelmat	1	2	3	4	5
n) Väestön ikääntyminen ja "eläkepommi"	1	2	3	4	5
o) Kansainvälistyminen	1	2	3	4	5
p) Terrorismi	1	2	3	4	5
q) Maailmanlaajuinen väestönkasvu	1	2	3	4	5
r) Arkielämän kaupallistuminen	1	2	3	4	5
49. Kuinka paljon koet sisältyvän riskejä seuraaviin omalta kannaltasi?					
	Hyvin merkittäviä			Ei lainkaan	
a) Työttömyys	1	2	3	4	5
b) Määräaikaiset työsuhteet	1	2	3	4	5
c) Osakesijoitus	1	2	3	4	5
d) Lainanotto	1	2	3	4	5
e) Lainojen takaus	1	2	3	4	5
f) Kulutusluotot	1	2	3	4	5
g) Pankkisäästäminen	1	2	3	4	5
h) Ylikuluttaminen	1	2	3	4	5
i) Uhkapelit	1	2	3	4	5
j) Heräteostokset	1	2	3	4	5

	Hyvin merkittäviä			Ei lainkaan	
k) Matkustaminen	1	2	3	4	5
l) Ylinopeutta ajaminen autolla	1	2	3	4	5
m) Lentäminen	1	2	3	4	5
n) Lääkkeet	1	2	3	4	5
o) Alkoholi	1	2	3	4	5
p) Huumausaineet	1	2	3	4	5
q) Iltaisin ulkona liikkuminen	1	2	3	4	5
r) Ventovieraiden kanssa puhuminen	1	2	3	4	5
s) Satunnaiset sukupuoli-suhteet	1	2	3	4	5

Tulot, menot, säästöt ja lainat

50. Minkä suuruiset suunnilleen ovat henkilökohtaiset nettotulosi kuukaudessa?

(Nettotulot = käteen jäävät tulot eli palkat, eläkkeet ja sosiaali-edut verotuksen jälkeen)

N. _____ €/kk

51. Entä kotitaloutesi yhteenlasketut nettotulot kuukaudessa?

(Nettotulot = käteen jäävät tulot eli palkat, eläkkeet ja sosiaali-edut verotuksen jälkeen)

N. _____ €/kk

52. Kotitalouteeni kuuluvilla on **asuntolainaa** yhteensä n. _____ €

53. Kotitalouteeni kuuluvilla on **opintolainaa** yhteensä n. _____ €

54. Kotitalouteeni kuuluvilla on **autolainaa** yhteensä n. _____ €

55. Kotitalouteeni kuuluvilla on jotakin **muuta lainaa** yhteensä n. _____ €

(Mitä? _____

_____)

56. Minulla on kulutusluottoa 1 Kyllä 2 Ei

57. Kotitalouteni muilla jäsenillä on kulutusluottoa 1 Kyllä 2 Ei

58. Käytän luottokorttia

a) päivittäin,	d) muutaman kerran kuukaudessa,
b) muutaman kerran viikossa,	e) kerran kuukaudessa,
c) viikoittain,	f) harvemmin kuin kerran kuukaudessa
	g) en käytä luottokorttia

59. Tulot ja lainanhoitokulut huomioon ottaen, koetko olevasi ylivelkaantunut? 1 Kyllä 2 Ei

60. Omat maksuhäiriöt tai luottotietomerkinnät

- 1 Minulla ei ole koskaan ollut maksuhäiriöitä tai luottotietomerkintöjä.
- 2 Minulla on joskus ollut maksuhäiriöitä tai luottotietomerkintöjä, mutta ei ole nyt.
- 3 Minulla on nyt maksuhäiriöitä tai luottotietomerkintöjä.
- 4 En tiedä, onko minulla maksuhäiriöitä tai luottotietomerkintöjä.

61. Samaan kotitalouteen kuuluvien maksuhäiriöt tai luottotietomerkinnät

- 1 Muilla kotitalouteeni kuuluvilla ei ole koskaan ollut maksuhäiriöitä tai luottotietomerkintöjä.
- 2 Muilla kotitalouteeni kuuluvilla on joskus ollut maksuhäiriöitä tai luottotietomerkintöjä, mutta ei ole nyt.
- 3 Muilla kotitalouteeni kuuluvilla on maksuhäiriöitä tai luottotietomerkintöjä nyt.
- 4 En tiedä, onko muilla kotitalouteeni kuuluvilla maksuhäiriöitä tai luottotietomerkintöjä.

Kommentit ja palaute

Kiitos vastauksestasi!

LIITE 2. SUOMI 1999-2004 – YHDISTETYN AINEISTON MUUTTUJA- LUETTELO JA KÄYTTÄJÄN OPAS

Tässä liitteessä esitetään muuttujaluettelo ja käyttäjän opas "*Suomi 1999 – kulutus ja elämäntapa vuosituhatteen vaihteessa*" sekä "*Suomi 2004 – kulutus ja elämäntapa uuden vuosituhatteen alussa*" -kyselytutkimusaineistoista yhdistetyn aineiston käsittelyyn. Yhdistetyn aineiston muuttujat on nimetty Suomi 2004 – aineiston mukaisesti. Yhdistettyyn aineistoon on otettu vain sellaiset muuttujat jotka löytyvät molemmista aineistoista. Mikäli vastaavuudessa on huomioitavaa, on se ilmoitettu ***-merkinnällä.

LOMAKKEEN PERUSTIEDOT:

- Vuosi: **Onko vastauslomake saatu vuonna 2004 vai 1999.**
- V00pvm: **Lomakkeen palautuspäivämäärä (pvkk).** Vain vuonna 2004 vastaanotetuissa lomakkeissa.
- V00: **Lomakkeen numero**
- Postinum: **Lomakkeen vastaanottajan postinumero**
- Postialue: **Postinumeron 2 ensimmäisen numeron mukaan**
00-10 Helsinki
11-14 Hämeenlinna
15-19 Lahti
20-27 Turku
28-29 Pori
30-32 Forssa
33-39 Tampere
40-44 Jyväskylä
45-47 Kouvola
48-49 Kotka
50-52 Mikkeli
53-56, 59 Lappeenranta
57-58 Savonlinna
60-64 Seinäjoki
65-66 Vaasa
67-69 Kokkola
70-75 Kuopio
76-79 Pieksamäki
80-83 Joensuu
84-86 Ylivieska
87-89 Kajaani
90-93 Oulu
94-95 Kemi
96-99 Rovaniemi

VASTAAJAN TAUSTATIEDOT:

- V01: **Oletko**
 1= mies
 2= nainen
- V02: **Mikä on syntymävuotesi?**
 19__
- V03: **Asutko**
 1= omistusasunnossa
 2= vanhempien asunnossa
 3= vuokra/alivuokra-asunnossa
 4= asumisoikeusasunnossa
- V04: **Onko asuinalueesi**
 1= taajama-aluetta / kaupunkia
 2= maaseutua
- V05: **Oletko tällä hetkellä**
 1= naimaton
 2= avoliitossa
 3= avioliitossa
 4= eronnut tai asumuserossa
 5= leski
- V07: **Oletko**
 1= yksin asuva
 2= yksinhuoltaja
 3= avio/avoliitossa, ei lapsia
 4= avio/avoliitossa ja lapsia
 5= vanhempien kanssa
 6= muu

V08: **Montako henkilöä kuuluu kotitalouteesi?**

- a) yhteensä
- b) 0-6 -vuotiaiden lasten lukumäärä
- c) 7-17 -vuotiaiden lasten lukumäärä
- d) yli 17/18 -vuotiaiden lasten lukumäärä

- ***
- d) 1999: **yli 18**-vuotiaiden lasten lukumäärä
 - d) 2004: **yli 17**-vuotiaiden lasten lukumäärä

V09: **Onko sinulla muualla asuvia lapsia?**

- a) 0 – 17/18-vuotiaiden lasten lukumäärä
- b) yli 17/18-vuotiaiden lasten lukumäärä

- ***
- a) 1999: **0-18** -vuotiaiden lasten lukumäärä
 - a) 2004: **0-17** -vuotiaiden lasten lukumäärä
 - b) 1999: **yli 18**-vuotiaiden lasten lukumäärä
 - b) 2004: **yli 17**-vuotiaiden lasten lukumäärä

KOULUTUS, AMMATTI JA TOIMEENTULO:

V10: **Mikä on peruskoulutuksesi?**

- 1= osa kansakoulua tai vähemmän
- 2= kansakoulu tai kansalaiskoulu
- 3= peruskoulu tai keskikoulu
- 4= ylioppilas

V11: **Mikä on ammatillinen koulutuksesi?**

- 1= ei ammatillista koulutusta
- 2= ammattikoulu tai ammattikurssi
- 3= opistotason koulutus
- 4= ammattikorkeakoulututkinto
- 5= korkeakoulututkinto
- 6= akateeminen jatkotutkinto
- 7= muu

V12: **Mitä teet pääasiassa arkisin?**

1= olen töissä

2= olen työtön / työnhakija

3= opiskelen

4= olen vanhuus- /kansaneläkkeellä

5= olen sairaus- /työkyvyttömyyseläkkeellä

6= olen äitiys/vanhempainlomalla /hoitovapaalla /kotiäitinä /koti-isänä /hoidan omaa kotitaloutta

7= suoritan varusmies/siviilipalvelua

8= muu

*** 1999: jos V14 = 1-6 tai jos V07 = 1-2 ja "kotitalouden pääasiallinen tulonlähde" = 1 (palkkatyö) tai 2 (yritystoiminta tms.) -> V12 = 1

V13: **Mikä on (oli) ammattisi nykyisessä (viime) työpaikassasi?**

V14: **Jos olet nyt työelämässä, onko työsuhteesi**

1= vakinainen

2= määräaikainen, yli vuoden

3= määräaikainen 6kk-vuosi

4= määräaikainen alle 6kk

5= satunnainen "keikkatyö", tuntityö tms.

6= olen yksityisyrittäjä

7= muu

*** 2= 1999: määräaikainen **1-5** vuotta.

V17: **Oletko viimeisen viiden vuoden aikana ollut työttömänä?**

1= Ei

2= Kyllä

*** 2004: jos 2 (=kyllä, kerran) tai 3 (=kyllä, useammin kuin kerran) -> V17 = 2.

V18: **Kuinka pitkään ovat mahdolliset työttömyys jaksot tänä aikana kestäneet?**

- 1= en ole ollut työttömänä
- 2= kerran, alle 6 kk:n jakso
- 3= useita kertoja, alle 6 kk:n jaksoja
- 4= kerran, yli 6 kk:n jakso
- 5= useita kertoja, yli 6 kk:n aikoja

 2004: jos "työttömänä viimeisen viiden vuoden aikana" =2 (kyllä, kerran) ja "mahdolliset työttömyysjaksot pisimmillään" = 2 (≤ 1 kk),
 3 (2-3 kk) tai 4 (4-6 kk) -> V18 = 2
 tai jos "mahdolliset työttömyysjaksot pisimmillään" = 5 (7-12 kk) tai 6 (>12 kk) -> V18 = 4
 jos "työttömänä viimeisen viiden vuoden aikana" = 3 (kyllä, useammin kuin kerran) ja "mahdolliset työttömyysjaksot pisimmillään" = 2-4 -> V18 = 3
 tai jos "mahdolliset työttömyysjaksot pisimmillään" = 5-6 -> V18 = 5

V19 **Mikä on (oli) puolisosi ammatti?**

V20 **Mitä puolisosi tekee arkisin pääasiassa?**

- 1= on töissä
- 2= on työtön / työnhakija
- 3= opiskelee
- 4= on vanhuus- /kansaneläkkeellä
- 5= on sairaus- /työkyvyttömyyseläkkeellä
- 6= on äitiys/vanhempainlomalla / hoitovapaalla / kotiäitinä / koti-isänä / hoitaa omaa kotitaloutta
- 7= suorittaa varusmies/siviilipalvelua
- 8= muu

 1999: jos V19 \neq sysmis ja "puolison päätoimi mikäli ei työelämässä" = sysmis tai jos V12 > 1 ja "kotitalouden pääasiallinen tulonlähde" = 1 (palkkatyö) tai 2 (yritystoiminta tms.) -> V20 = 1

V21: **Onko puolisosi kokenut työttömyyttä viimeisen viiden vuoden aikana?**

1= ei

2= kyllä

*** 2004: jos "onko puoliso kokenut työttömyyttä viimeisen viiden vuoden aikana = 2 (=kyllä, kerran) tai 3 (=kyllä, useammin kuin kerran) -> V17 = 2.

V22: **Kuinka pitkään ovat puolisosi mahdolliset työttömyysjaksot tänä aikana kestäneet?**

1= en ole ollut työttömänä

2= kerran, alle 6 kk:n jakso

3= useita kertoja, alle 6 kk:n jaksoja

4= kerran, yli 6 kk:n jakso

5= useita kertoja, yli 6 kk:n aikoja

*** 2004: jos "työttömänä viimeisen viiden vuoden aikana" = 2 (kyllä, kerran) ja "mahdolliset työttömyysjaksot pisimmillään" = 2 (≤ 1 kk), 3 (2-3 kk) tai 4 (4-6 kk) -> V22 = 2 tai jos "mahdolliset työttömyysjaksot pisimmillään" = 5 (7-12 kk) tai 6 (>12 kk) -> V22 = 4, jos "työttömänä viimeisen viiden vuoden aikana" = 3 (kyllä, useammin kuin kerran) ja v18 = 2-4 -> V22 = 3 tai jos "mahdolliset työttömyysjaksot pisimmillään" = 5-6 -> V22 = 5

V23: **Mikä on / oli isäsi pääasiallinen ammatti?**

V24: **Mikä on / oli äitisi pääasiallinen ammatti?**

ELINTASO JA KULUTUS:

V25a: **Miten kuvailisit nykyistä taloudellista tilannettasi?**

1= erittäin hyvä

2= hyvä

3= kohtalainen

4= huono

5= hyvin huono

V26a: **Minkälaiseksi koet taloudellisen tilanteesi verrattuna viiden vuoden takaiseen?**

1=paljon parempi

2=jonkin verran parempi

3=samanlainen

4=jonkin verran huonompi

5=paljon huonompi

V27a: **Minkälaisen odotat taloudellisen tilanteesi olevan viiden vuoden kuluttua?**

1=paljon parempi

2=jonkin verran parempi

3=samanlainen

4=jonkin verran huonompi

5=paljon huonompi

V28: **Miten kulutuksesi painottuu. Kulutatko mielestäsi ”keskiarvokulutajaan” verrattuna?**

1= paljon enemmän 2 3 4 5= paljon vähemmän

- a) ruokaan
- b) asumiseen
- c) terveydenhoitoon
- d) vaatteisiin
- f) sisustukseen / koriste-esineisiin
- g) lasten tarvikkeisiin, leluihin tms.
- h) kotitalouspalveluihin (mm. kodin- tai lastenhoito, siivous)
- i) liikenteeseen ja kommunikaatioon (mm. työmatkat, auton käyttö, puhelut)
- j) elokuvaan, videoihin ja äänitteisiin
- l) viihde-elektroniikkaan ja kodin koneisiin
- m) vapaa-ajan matkailuun
- n) alkoholiin
- o) huvitteluun ja seurusteluun
- p) liikuntaan
- q) opiskeluun
- r) kulttuuriin
- s) kauneudenhoitoon
- t) itsesi hemmotteluun

*** i) 2004: yhdistetty "tietoliikenteeseen (mm. matkapuhelin, internet)" ja "liikenteeseen (mm. työmatkat, autonkäyttö)" ja laskettu näiden arvojen keskiarvo.

l) 1999: yhdistetty "kodinkoneisiin / tarvikkeisiin" ja "viihde-elektroniikkaan" ja laskettu näiden arvojen keskiarvo

V29: **Mitä näistä olet tehnyt, jos sinulla on ollut taloudellisesti tiukkaa?**

1=usein 2 3=joskus 4 5=en koskaan

- a) tehnyt lisätöitä
- b) säästänyt päivittäisissä kulutusmenoissa
- c) välttänyt lainojen ottoa
- d) lainannut ystäviltä / kavereilta
- e) ottanut kulutusluottoa (esim. luotto-, tilikortti)
- f) ottanut lisälainaa pankista
- g) vähentänyt kaikkia menoja ja pyrkinyt elämään yksinkertaisesti
- h) kokeillut onnea erilaisissa rahapeleissä ja arpajaisissa
- i) pyrkinyt omavaraistalouteen
- j) pyrkinyt käyttämään kauppojen tarjouksia hyväkseni

*** 1999: kysytty ”Missä määrin toimit seuraavilla tavoilla, jos sinulla on taloudellisesti tiukkaa?”

f) 1999: ”otan lisälainaa”

V33: **Mitkä seuraavista asioista koet välttämättömyyksiksi itsellesi?**

1=välttämättömyys

2=tarpeellinen, mutta ei välttämättömyys

3=ei tarpeellinen, ei välttämättömyys

- a) työ
- b) vapaa-aika
- c) koti ja lapset
- e) tv:n katselu
- i) lomamatka kerran 6 kk:ssa
- j) kulttuuripalvelut (teatteri, konsertit jne.)
- k) säännöllinen ravintolassa käynti
- l) toimivat ystävyys- ja ihmissuhteet
- m) nuhteeton elämä

*** j) 1999: ”kulttuuripalvelut (esim. teatteri)

l) 1999: ”toimivat ihmissuhteet”

V34: **Mitkä seuraavista kulutushyödykkeistä koet välttämättömyyksiä jokapäiväisen toimintasi kannalta?**

1=välttämättömyys

2=tarpeellinen, mutta ei välttämättömyys

3=eivät tarpeellisia, ei välttämättömyys

- a) päivittäinen sanomalehti
- b) televisio
- c) matkapuhelin
- d) langattoman puhelin
- e) auto
- g) kotitietokone
- h) internet kotona (laajakaista, modeemi)
- i) pelikonsoli (esim. Playstation, XBOX)
- k) digikamera

e) 1999: ”Mitkä seuraavista koet välttämättömyyksiä itsellesi?”

-> ”oma auto”

h) 1999: ”internet-yhteys”

i) 1999: ”tv-peli (esim. Playstation)”

V35: **Mitä seuraavista tekisit, jos sinulla olisi varaa niihin?**

1=tekisin huomattavasti enemmän

2

3=tekisin jonkin verran enemmän

4

5=en tekisi lainkaan enemmän

- a) tekisin enemmän lomamatkoja.
- b) käyttäisin enemmän kulttuuripalveluita (esim. teatteri, ooppera).
- c) tekisin lahjoituksia (hyväntekeväisyys, keräykset).
- d) tukisin lähimmäisiä.
- e) ostaisin taidetta tai antiikkia.
- f) vaihtaisin asuntoa.
- i) vaihtaisin useammin autoa.
- j) sijoittaisin osakkeisiin / rahastoihin yms.
- k) hankkisin lisää luottokortteja, tilikortteja yms.
- l) viettäisin aikaa enemmän ”shoppaillen”.
- m) tekisin enemmän heräteostoksia.
- n) säästäisin.
- o) hemmottelisin itseäni.

*** h) 1999: ”sijoittaisin osakkeisiin.”

k) 1999: yhdistetty "hankkisin lisää luottokortteja" ja "ottaisin useamman tilikortin" ja laskettu näiden arvojen keskiarvo.

KULUTUKSEEN JA ELÄMÄNTAPAAN LIITTYVÄT ASEENTEET:

V36:

Ota kantaa seuraaviin väittämiin

1=täysin samaa mieltä 2 3 4 5=täysin eri mieltä

- a) En välitä muodista vähääkään.
- b) Minulle on tärkeää mitä ihmiset minusta ajattelevat.
- c) Pidän hyvää huolta ulkonäöstäni.
- d) Olen huolissani kulutukseni vaikutuksesta ympäristöön.
- e) Ostoksia tehdessäni laatu on minulle hintaa tärkeämpi.
- f) Mielestäni nuoremmat sukupolvet kuluttavat vastuuttomasti.
- g) Haluan saada nautintoa kulutuksestani.
- h) Käyn paljon ulkona syömässä.
- i) Käyn paljon anniskeluravintoloissa (mm. baarit, pubit).
- j) Useimmat ongelmani helpottaisivat, jos kotitalouteni käytössä olisi enemmän rahaa.
- k) Niin sanottu korkeakulttuuri on mielestäni ”snobbailua”.
- l) Jokaisen pitäisi säästää pahan päivän varalle.
- n) Mielestäni kansalaisten velvollisuus hyvinä aikoina on lisätä kulutusta.
- o) Ostan usein kirpputorilta / kierrätyksestä.
- p) Koen etten saa kuluttaa haluamiini asioihin, vaan minun pitää tinkiä paljon omista tarpeistani perheen hyväksi.
- q) Maailmassa on liikaa tavaraa ja elämä on liian kulutuskeskeistä.
- r) Juon mielelläni viiniä ruoan kanssa.
- s) Koen eläväni säästäväisesti.
- t) Luen usein muoti- ja/tai sisustuslehtiä.
- u) Teen tietoisesti ympäristöystävällisiä valintoja kulutuksessani.
- v) Teen usein heräteostoksia.
- w) Kuuntelen mielelläni klassista musiikkia.
- x) Mielestäni ihmisen pitäisi elää niin että lapsille jää kunnan perintö.
- y) Ostan usein alennusmyynneistä.
- z) Olen huolissani kuluttajille myytävän ravinnon alkuperästä ja sen sisältämistä terveysriskeistä.
- å) Opintolainan ottaminen on hyvä tapa rahoittaa opinnot.
- ä) Harkitsevalla lainanotolla on mahdollista nostaa pysyvästi elintaso.
- ö) Rahoitan ostoksiani säästämällä etukäteen.
- öa) Velanottoa tulisi välttää.
- öb) Lujasti töitä tekemällä voi saavuttaa korkean elintason.

TOIMINTA ARKIELÄMÄSSÄ:

Mitä mieltä olet seuraavista kuvitteellisiin tilanteisiin liittyvistä väittämistä?

V37: **Tarvitset isohkon lainan (esim. asunto- tai autolaina).
Joudut valitsemaan sen, mistä pankista lainasi otat, kuinka
paljon ja millä ehdoin.**

1=täysin samaa mieltä 2 3 4 5=täysin eri mieltä

- a) Ennen valintojen tekemistä minun tulee ensin ratkaista, onko lainanotto jonkin tärkeän periaatteen mukaan oikein vai väärin.
- b) Valintojen vaikutuksia pitkälle tulevaisuuteen on mahdotonta arvioida.
- d) Voin tehdä päätökseni luottaen hankkimaani tietoon.
- e) Päätöstä tehdessäni varaudun jollakin tavalla siihen, että valintani saattavat osoittautua lopulta myös epäonnistuneiksi.

*** b) 1999: ”Lainan ottaminen aiheuttaa huomattavaa epävarmuutta tulevaisuudessa”.

V38: **Joudut tekemään perhettäsi koskevan suuren päätöksen (esim. muuttaminen toiselle paikkakunnalle).**

1=täysin samaa mieltä 2 3 4 5=täysin eri mieltä

- a) Ensiksi on mietittävä, onko ratkaisu jonkin tärkeän periaatteen mukaan oikein vai väärin.
- b) Perhe-elämän suurten päätösten seurauksia on mahdotonta arvioida.
- c) Päätöksen tekemisessä asiantuntijan tai jonkun muun ulkopuolisen neuvot ovat usein oikeita.
- d) Perhettä koskevissa päätöksissä voi toimia aikaisemman tietämyksen varassa.
- e) Päätettäessäni varaudun jollakin tavalla siihen, että valintani saattavat osoittautua lopulta myös epäonnistuneiksi.

V39: **Joudut työssäsi päättämään tärkeästä työtehtävää koskevasta asiasta.**

1=täysin samaa mieltä 2 3 4 5=täysin eri mieltä

- a) Ensiksi on tehtävä itselle selväksi, onko asia jonkin tärkeän periaatteen mukaan oikein vai väärin.
- c) Voin usein luottaa siihen, mitä asiantuntija tai joku muu suosittelee päätöksessä parhaana vaihtoehtona.
- d) Voin tehdä päätöksen aikaisemman tietämyksen varassa.
- e) Päättäessäni varaudun jollakin tavalla siihen, että valintani saattavat osoittautua myös epäonnistuneiksi.

V40: **Joudut tekemään parisuhdetta koskevan suuren päätöksen (esimerkiksi yhteen muuttaminen).**

1=täysin samaa mieltä 2 3 4 5=täysin eri mieltä

- a) Ensiksi on tehtävä itselle selväksi, mikä ratkaisu on jonkin tärkeän periaatteen mukaan oikein ja mikä väärin.
- b) Parisuhdetta koskevien suurten päätösten seurauksia on mahdotonta arvioida.
- c) Päätöksessä asiantuntijan tai jonkun muun ulkopuolisen neuvot ovat usein oikeita.
- d) Voin tehdä päätöksen aikaisemman tietämyksen varassa.
- e) Päättäessäni varaudun jollain tavalla siihen, että valinta voi osoittautua loppujen lopuksi myös epäonnistuneeksi.

YHTEENKUULUVUUS JA ERILAISUUS:

V41: **Kuinka kiinteästi tunnet kuuluvasti seuraaviin?**

1=hyvin kiinteästi 2 3 4 5=en lainkaan

- a) perheeseen
- b) ystäväpiiriin
- c) koulu- / työyhteisöön
- d) asuinyhteisöön (esim. naapurusto)
- e) kaupunginosaan tai kylään
- f) kaupunkiin tai kuntaan
- g) seurakuntaan tai uskonnolliseen yhteisöön
- h) harrastus- tai muuhun vapaa-ajan seuraan
- i) suomalaiseen yhteiskuntaan
- j) Euroopan Unioniin

g) 1999: ”Seurakuntaan”

SUKUPOLVET JA IDEOLOGIAT:

V42: **Mikä nimitys seuraavista kuvaa parhaiten omaa sukupolveasi (valitse vain yksi)?**

- 1= suuret ikäluokat
- 2= suuren murroksen sukupolvi
- 3= x-sukupolvi
- 4= lähiösukupolvi
- 5= tietotekniikkasukupolvi
- 6= sodan ja pulan sukupolvi
- 7= hyvinvoinnin sukupolvi
- 8=jälleenrakennuksen sukupolvi
- 9= lamasukupolvi
- 10= pullamössösukupolvi
- 11= uusavuton sukupolvi
- 12= jokin muu
- 13= ei nimeä

V43: **Mihin yhteiskuntaluokkaan katsot lähinnä kuuluvasi?**

- 1= yläluokka
- 2= ylempi keskiluokka
- 3= alempi keskiluokka
- 4= työväenluokka
- 5= ei mikään luokka
- 6= muu

V44: **Äänestätkö yleensä poliittisissa vaaleissa?**

- 1= kyllä
- 2= en

1999: jos "Äänestätkö poliittisissa vaaleissa?" = 1 (ensisijaisesti henkilöä puoluerajoista välittämättä) tai 2 (ensisijaisesti puoluetta) -> V44=1. Jos "Äänestätkö poliittisissa vaaleissa?" = 3 (en yleensä äänestä) -> V44=2.

V45: **Minkä puolueen koet itsellesi tärkeimmäksi?**

- 1= Sosiaalidemokraattinen puolue
- 2= Kokoomus
- 3= Keskustapuolue
- 4= Vasemmistoliitto
- 5= Ruotsalainen kansanpuolue
- 6= Vihreät
- 7= Kristillinen liitto
- 8= Nuorsuomalaiset
- 9= Kommunistinen puolue
- 10= Jokin muu
- 11= Perussuomalaiset

*** Nuorsuomalaiset vaihtoehtona vain 1999-lomakkeessa ja perussuomalaiset 2004-lomakkeessa.

TURVALLISUUS, EPÄVARMUUS JA RISKIT:

V46: **Ihmiset kokevat erilaisia asioita tärkeiksi= Kuinka tärkeitä seuraavat asiat ovat sinulle?**

1=erittäin tärkeä 2 3 4 5=ei kovin tärkeä

- a) itsekunnioitus
- b) mielenkiintoinen elämä
- c) kansallinen turvallisuus
- d) rakkaus
- e) maailmanrauha
- f) aineellinen hyvinvointi
- g) mukava elämä
- h) taloudellinen tasa-arvo
- i) muu tasa-arvo
- j) tunne, että on saanut jotain pysyvää aikaan
- k) vapaus
- l) riippumattomuus
- m) terveys
- n) työ
- o) vapaa-aika

V47: **Kuinka turvallisiksi koet seuraavat asiat?**

1=hyvin turvallinen 2 3 4 5=hyvin turvaton

- a) oma elämäne
- b) perhe
- c) ihmissuhteenne
- d) asuinympäristönne
- e) kaupunkinne / kuntanne keskustan
- f) suomalaisen yhteiskunnan
- g) Euroopan yhdistyminen
- h) kansainvälistyminen
- i) maailmantilanne

V48: **Missä määrin koet seuraavat asiat riskeiksi tai epävarmuuden lähteiksi yhteiskunnassa?**

1=hyvin merkittävä 2 3 4 5=ei lainkaan

- a) ydinvoiman lisärakentaminen
- b) huumekauppa
- c) itärikollisuus
- d) työttömyys
- e) äänestämättä jättäminen
- f) rikollisille langetettujen rangaistusten alhainen taso
- g) televisio- ja muu viihdeväkivalta
- h) pornografia
- i) prostituutio
- l) geeniteknologia
- n) väestön ikääntyminen ja ”eläkepommei”
- o) kansainvälistyminen
- q) maailmanlaajuinen väestönkasvu

*** 1999: Missä määrin koet seuraavat asiat riskeiksi yhteiskunnassa?

f) 1999: Rikollisille langetettujen rangaistusten taso yleensä

l) 1999: Geeniteknologian kehitys

V49: **Kuinka paljon koet sisältyvän riskejä seuraaviin omalta kannaltasi?**

1=hyvin merkittäviä 2 3 4 5=ei lainkaan

- a) työttömyys
- b) määräaikaiset työsuhteet
- c) osakesijoitus
- d) lainanotto
- e) lainojen takaus
- f) kulutusluotot
- g) pankkisäästäminen
- h) ylikuluttaminen
- i) uhkapelit
- j) heräteostokset
- k) matkustaminen
- l) ylinopeutta ajaminen autolla
- m) lentäminen
- n) lääkkeet
- o) alkoholi
- p) huumausaineet
- q) iltaisin ulkona liikkuminen
- r) ventovieraiden kanssa puhuminen
- s) satunnaiset sukupuolisuhteet

*** a) 1999: Kuinka paljon koet epävarmuutta seuraavien asioiden takia? – Työsuhteen päättymisen

TULOT, MENOT, SÄÄSTÖT JA LAINAT:

1999-lomakkeessa kysyttynä rahayksikkönä oli markka ja 2004-lomakkeessa euro. Markkamääräiset summat on muutettu euromääräisiksi siten, että 1 euro=5,94573 mk. Lukujen vertailtavuutta on parannettu kertomalla 1999-aineiston luvut syyskuun 2004 ja huhtikuun 1999 elinkustannusindeksien (<http://www.tilastokeskus.fi/til/eki/index.html>) suhdeluvulla 1,092350.

- V50: **Minkä suuruiset suunnilleen ovat henkilökohtaiset nettotulosi kuukaudessa?** N. ___ €
- V50eki: Elinkustannusindeksillä korjattu V50 (vain 1999-aineistossa)
- V51: **Entä kotitaloutesi yhteenlasketut nettotulot kuukaudessa?** N. ___ €
- *** 2004: (Nettotulot = käteen jäävät tulot eli palkat, eläkkeet ja sosiaali-edut verotuksen jälkeen)
- V51eki: Elinkustannusindeksillä korjattu V51 (vain 1999-aineistossa)
- V52: **Kotitalouteeni kuuluvilla on asuntolainaa yhteensä n. ___ €**
- V52eki: Elinkustannusindeksillä korjattu V52 (vain 1999-aineistossa)
- V53: **Kotitalouteeni kuuluvilla on opintolainaa yhteensä n. ___ €**
- V53eki: Elinkustannusindeksillä korjattu V53 (vain 1999-aineistossa)
- V54: **Kotitalouteeni kuuluvilla on autolainaa yhteensä n. ___ €**
- V54eki: Elinkustannusindeksillä korjattu V54 (vain 1999-aineistossa)
- V55: **Kotitalouteeni kuuluvilla on jotain muuta lainaa yhteensä n. ___ €**
- V55eki: Elinkustannusindeksillä korjattu V55 (vain 1999-aineistossa)

- V56: **Minulla on kulutusluottoa**
1= Kyllä 2= Ei
- *** 1999: jos k70 (Minulla on kulutusluottoja n. ___mk)
> 0 -> V56 = 1.
- V58: **Käytän luottokorttia**
a) päivittäin
b) muutaman kerran viikossa
c) viikottain
d) muutaman kerran kuukaudessa
f) harvemmin kuin kerran kuukaudessa
e) kerran kuukaudessa
- V60: **Omat maksuhäiriöt tai luottotietomerkinnät**
1= Minulla ei ole koskaan ollut maksuhäiriöitä tai luottotietomerkintöjä
2= Minulla on joskus ollut maksuhäiriöitä tai luottotietomerkintöjä, mutta ei ole nyt
3= Minulla on nyt maksuhäiriöitä tai luottotietomerkintöjä
4= En tiedä, onko minulla maksuhäiriöitä tai luottotietomerkintöjä
- V61: **Samaan kotitalouteen kuuluvien maksuhäiriöt tai luottomerkinnät**
1= Muilla kotitalouteeni kuuluvilla ei ole koskaan ollut maksuhäiriöitä tai luottotietomerkintöjä.
2= Muilla kotitalouteeni kuuluvilla on joskus ollut maksuhäiriöitä tai luottotietomerkintöjä, mutta ei ole nyt.
3= Muilla kotitalouteeni kuuluvilla on maksuhäiriöitä tai luottotietomerkintöjä nyt.
4= En tiedä, onko muilla kotitalouteeni kuuluvilla maksuhäiriöitä tai luottotietomerkintöjä.

MUUTTUJAT, JOITA EI LÖYDY KYSYMYSLOMAKKEISTA

Paino: Laskettu väestön ikä- ja sukupuolijakauman mukaan

V13/19/23/24isco:

International Standard Classification of Occupations 1968-
koodaus tehty vastaajan, puolison sekä vanhempien ammanteille.

V13/19/23/24egp:

Eriksson-Golthorpe -luokittelu vastaajan, puolison sekä
vanhempien ammattien perusteella

1= I Higher Controllers

2= II Lo Controllers

3= IIIa+b Routine NonManual

4= IVa+b Sempl

7= V Manual Supervis

8= VI Skilled manual

9= VIIa Semi Unskilled Manual

10= VIIb Farm Lbr, IVc Selfempl farmers